ФИФІ ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ ІЕЙ ФЫМЫГЪЭПШКІУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КЪБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ЛЬАНДЭРЭ КЫДОКІ

№№71-73 (20.981) ● 2007 гъэм мэлыжьыхьым (апрелым) и 11, бэрэжьей ● Тхьэмахуэм тхуэ къыдокІ ● И уасэр соми 9-щ ● adyghe@mail.ru adyghepsale.ru

Къэбэрдей-Балькъэр Республикэм ЩІалэгъуалэ Іуэхуэмэр жылагъуэ зэгухьэныгъэхэмкІэ и къэрал комитетым и унафэщІым и Іуэхукі

Къэбэрдей-Балькъэр Республикэм и Президентым и указ

1. Къэбэрдей-Балькъэр Республикэм и Конституцэм и 81-нэ статьям и «б» пунктым ипкъ иткІэ, Къэбэрдей-Балькъэр Республикэм ЩІалэгъуалэ Іуэхуэмэр жылагъуэ зэгухьэныгъэхэмкІэ и къэрал комитетым и унафэщІу гъэувын **Пащты Борис СультІан и къуэр.**

2. Мы Указым къару егъуэт абы Іэ щыщІэздза махуэм щегъэжьауэ.

Къэбэрдей-Балькъэр Республикэм и Президент КЪАНОКЪУЭ Арсен

Налшык къалэ
2007 гъэм мэлыжьыхьым и 9
№23-УП

● КЪБР-м и Президентым и фондым щыщу

Сом мелуанрэ ныкъуэрэ

Гуэл ЩхьэантІохэр зэгухьанщ щІалэм ешІи фестивальр зэгъэпэщыжьынымрэ

КъБРм и Президентым езым и щхьэкІэ и фондым къыхэкІыу зэман гъэнэгу дыдэм сом мин 350-рэ яІэрыхьэнущ Гуэл ЩхъуантІэхэм я Іэгъуэблагъэ щІыналъэр зэІуэпэщ щІыныгрэ 1941 - 1945 гъэхэм екІуэкІа Хэку зауэшхуэм хэкІуэдахэм я фэепІуэ Балькъэр Ипщэ къуэжьм дэтымрэ зэгъэпэщыкъыным трагъэкІуэдэн папщІэ. Гуэл ЩхъуантІэхэр зэІуэзэщ щІыным нэхъапэкІэ хухахауэ щІытащ сом 1 мелуанрэ мини 100-рэ. Апхуэдэ щІыкІэкІэ гъэзэщІа хъущ районхэр, къалэхэр, къуажэхэр Іуэхукіэ къыщыІыхьэхилъхьым республикэм и Іэтащхьэм къыхэригъэгъуэ щытахэм ящІущ зыр. Жылагъуэхэм щыпсэухэм щаІуІщІэм деж топсэльыхь Къэбэрдей-Балькъэрым и щІыхухэм къапэщытэ зи чэзу Іуэхугъуэхэм, абыхэм унафэ ятещІыхьынымкІэ. Президентым пщэрыльхэр яхуещІ министерствэхэм, ведомствэхэм, административнэ щІыналъэхэм я унафэщІхэм икІи ахэр текІ имыІэу ягъэзэщІэну яхуегъэувы.

Хабзэ зэрыхъуауэ, апхуэдэ Іуэхугъуэхэм щыщ ящыкІыуэхэр езы Къанокъуэ Арсен и пащхьэ дилъхьэж. Абыхэм ящыщу езым и Интернет-приемнэмкІэ дэІэпыкъуну къепльэІуу зэрызыкъыхуагъаззэхэри. Апхуэдэ письмохэм ящыщ зыуэ Прохладнэ районым хыхьэ Къэрэгъэш къуажэм щыпсэухэм къабгъэдэкІам и жэуапу къуажэ мэжджыгъу ухуэнкІэ и кІэм нагъэсын щхьэкІэ сом мин 250-рэ яхуигъэхьынущ, псори зэхэту апхуэдэ мурадхэм тригъэкІуэдэнущ сом 1 мелуан.

Тэрч муниципальнэ районым и администрацэм и Іэтащхьэ Пэнагуэ Максим зэрыжиІэмкІэ, республикэм и Президентым пщэрыльгъэ къахуищІар зэрязащІэкІэрэ, Тэрч къалэм и юбилейм щыгъуэ республикэм и Іэтащхьэм тыгъэ къахуищІа сом мин 700-мкІэ пхъэнкІий зэрыдаш машинэ къащэхуащ, апхуэдэуи Сабий творчествэмкІэ унэм и компьютер классыр зыхуей техникэкІэ, лицензэ программэкІэ кьиззрагъэпэщащ. Къанокъуэ Арсен езым и щхьэкІэ и фондым къыхэкІыу районым мы махуэ благъэхэм аргуэру сом мин 700 Іэрыхьэнущ. А ахъшэмкІэ Тэрч къалэм и «Горэеленхозыр» зыхуэныкъуэ, шэмэдж зыпыщІа тракторэр ЩІалэгъуэалэ центрым щхьэкІэ макъамэ Іэмэпсымэрэ я къащэхунущ.

ХЬЭПЭ Маринэ,
КъБР-м и Президентымрэ Правительствэмрэ я пресс-Іуэхущ Іапі эм и пэжьакІуэ.

●Ухуэныгъэ

Сурэтыр **МАМИЙ Руслан** *трихащ.*

Унэ лъабжьэр ягъэтІылъ

КъБР-м Правительствэм и Унэм республикэм и Президент Къанокъуэ Арсен щыІущІащ Урысейм и «Сбербанкым» и Кавказ Ищхъэрэ къудамэм и унафэщІ Гаврилов Виктор. Ахэр зепсэтыхьащ ахъшэ хъумапІэм и Къэбэрдей-Балькъэр къудамэр щылэжьэну унэщІэр зухуэн зэрыщІадзэм кхууа Іуэхугъуэхэм, дипэкІи «Сбербанкымрэ» Къэбэрдей-Балькъэрымрэ нэхъыбэу зэдэлажьа зэрыхъуну щыкІам.

ЗэІущІэ нэужым Къанокъуэ Арсенрэ Гавриловрэ щыІащ. Пащтыкъ щаухуэ ахъшэ хъумапІэм и лъабжьэр щагъэтІылъ щыІпэм. Ар хуозэ КІыщокъуэмрэ Пушкинымрэ я уэрам зэхэкІыпІэм. Абыхэм унэ лъабжьэм хагъэжьхьащ щІэблэм зэрызыхуагъаз зтхыгъэ зэрылъ капсулэ. А Іуэхугъуэм кърихьэлІаХэм защІыхуигъаззм, Къэбэрдей-Балькъэрым и Президент Къанокъуэ Арсен жиІащ и архитектурнэ уху хэкІэкІэ идкІыгъэ зэманым хъарзынэу къезэгъ унэр къалэм и тепльэм зэрекІунур, Налшык абы зэригъэдэхэнур.

- Дэ ди къалэнщ Налшык ди къэралым и къалэ нэхъ дахэхэм ящыщ тщІыну. Нобэ абы щокІуэкІ уху нысыгъэ 71-рэ. Апхуэдэ хэм ящыщщ Текіуэныгъэм и куэбжэр, члисэр, турист комплексым и унэхэр, еджапІэхэр, сымаджэщхэр. Иджы зи лъабжьэ дгъэтІылъ унэм «Сбербанкыр» илъэситІ нэхъ дэмыкІыу щыІэлажьэну согугъэ, - жиІащ Къанокъуэ Арсен.

ДЫШЭКІ Альберт.

●КъБР-м и Парламентым и Президиумым

Экзамен къеІыхыкІэщІэм нэхъри зиубгъуну?

КъБР-м и Парламентым и Президиумым и зи чэзу зэІущІэм Іуэху щэщІым щыхэпльащ. ЗэІущІэр ригъэжьІуэжІащ Парламентым и Унафэщі Бечелов Ильяс. Депутатхэм ящІыгъуу дэжьащ Президентымрэ Правительствэмрэ я щхьэнтІу зыкІэщІэ къыдэзыгъэкІ и органым щыІэ Къуэшырокъуэ Залым. Правительствэм хуэхах сыхьэтым хиубыдэу депутатхэр елэІуащ щІыхуэхэм я социально-лэжьыгъэ хуитныгъэхэр хъумэным хуэунэтІауэ КъБР-м и профсоюзхэм ирагъэкІуэкІ лэжьыгъэм теухуауэ республикэм и Профсоюзхэм я федерацэм и тхьэмадэм и къуэлэ Евтушенко Сергей кІыхьилъхьам.

ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЭМКІЭ къэрал ухуэныгъэмкІэ, щІыпІэ самоуправленэм и Іуэхухэмкі комитетым и унафэщІ **Абазэ Руслан**зэІущІэм законопроекту щы кІыщыхильхьащ.

«КъБР-м и ХэхакІуэ комиссэм и Іуэхукі» КъБР-м и Законым зэхъуэкІыныгъэхэмрэ дэщІыгъуэныгъэхэмрэ хэлъхьэным теухуауэ» законым и проектыр КъБР-м и ХэхакІуэ комиссэм игъэхьэзыращ республикэ законыр Федральнэ законым егъэзгъэжьым мурадкІэ.

«КъБР-м и къэрал граждан къудыкъум теухуауэ» КъБР-м и Законым зэхъуэкІыныгъэхэр хэлъхьэным и Іуэхукі» законым и проектым къызэрыщыгъэлъэгъуамкІэ, граждан къудыкъущІэхэм я улахуэр, мазэ къэс ахэр зэрагъэгушхуэ ахьшэ саугъэтыр, классКІэ зыхьхьэ гупым тещІыхьауэ хуагъэув Дзыхьапащ Іэр, граждан къудыкъум пыщІа гугъуехь хэхахэм папщІэ улахуэм хущІагъэр зыхуэдизыр КъБР-м и Президентым и УказкІэ кьыщІэнущ. Кьыхэгъэщыпхьэщ федральнэ къэрал граждан къудыкъущІэхэм ищхьэкІэ кьыщыгъэлъэгъуэ щхьэусыгъуэхэмкІэ ират ахьшэр зыхуэдизыр УФ-м и Президентым зэригъэувыр.

(КІуэхыр 2-нэ нап.)

Бэзэрхэм я лэжьэкІэм, коррупцэм ебэныным,

апхуэдэуи студентхэмрэ аспирантхэмрэ я стипендиехэр зэрыгъэуэ гугъэм теухуауэ

Парламентым и Президиумым

Парламентым и Президиумым и зи чэзу зэІущІэ зэхуэгъэсынымрэ, абы кьыщаІэтыну Іуэхугъуэхэмрэ.

УНАФЭ КЪАЩТАЩ республикэм законэр кьыдэзыгъэкІ и органым и зи чэзу зэІущІэр мы гъэм мэлыжьыхьым и 26-м зэхуагъэсыну. Абы щыхэпльэну я мурадІщ Іуэхугъуэ 20-м нысэрыхьэсым. Абыхэм ящыщщ мыпхуэдэ законопроектхэр: «Къэбэрдей-Балькъэр Республикэм коррупцэм щебэныным и Іуэхукі», «КъБР-м щыІэ архитектур-уэхуэныгъэ къэрал кІэльыпІэныныгъэм и Іуэхукі»; «КъБР-м и Законым къару имыІэжу къэльытэныр теухуауэ» (етІуанэ еджэгъуэу); «КъБР-м и щІыналъэм щыІэ бззэрхэмрэ сату комплексхэмрэ я лэжьыгъэр кьыззэгъэщыным и лъабжьэхэм я Іуэхукі»; «КъБР-м и законым зэхъуэкІыныгъэхэр хэлъхьэным теухуауэ», «Лжьыгъэ Іэнатіэм екъэлІауэ КъБР-м и законодательнэ актхэм зэхъуэкІыныгъэхэмрэ дэщІыгъуэныгъэхэмрэ хэлъхьэным икІи «КъБР-м лжьыгъэр щыхъумэным и Іуэхукі» зэрыщІэм фІы дыдэу къыщыхъу кІэртІофыр. Апхуэдэу къуажэ унафэщІхэм яубзыхуащ гъавэ къызэгтрахьнумрэ мэкъупІэу къагъэнэну щІымрэ зыхуэдизыр. ІэщІагъэлІхэм зэрыжаІэмкІэ, гъатхэ вэн-сэныр и чэзум зэфІэкІынущ: щІым екъалІа лжьыгъэ Іэнатіэм екъэлІауэ КъБР-м и законодательнэ актхэм зэхъуэкІыныгъэхэмрэ дэщІыгъуэныгъэхэмрэ хэлъхьэным икІи «КъБР-м лжьыгъэр щыхъумэным и Іуэхукі» яп еджэгъуэу).

Депутатхэр апхуэдэуи хэпльэнущ КъБР-м и Парламентым и Регламентым халъхьэн щхьэкІэ аргуэру къагъэув дэщІыгъуныгъэхэм, законодательнэ жэрдэм щІыкІэу Урысей Федерацэм и Федеральнэ Зэхуэсым и Къэрал Думэм кьыщыхалъхьэн папщІэ федральнэ законопроектуТІум, апхуэдэуи нэгъэщІ Іуэхугъуэхэм.

Парламентым и Президиумым и зэІущІэр иригъэкІуэкІащ республикэм законэр кьыдэзыгъэкІ и органым и унафэщІ Бечелов Ильяс.

КъБР-м и Парламентым и пресс-Іуэхущ Іапі эм.

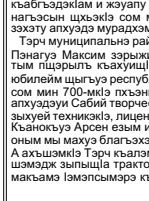

Парламентыр иджыри мэлажьэ

Украинэм лъныкъуэхэр иджыри щыізэпэщІэтщ.

Куэд арэзыкым президент Ющенкэ Виктор Радэ Нэхъыщхьэр зэбгрыуТІыпщІыкІыжьыным икІи зи мычэзу парламент хэхыныгъэхэр егъэкІуэкІыным теухуауэ егъэкІуэкІыным и Іуэхущ Іапі эм и Къэрал Думэм и Унафэщ Іэ, Дыгъуасэ премьер-министр Янукович Виктор зи пашэ «ЩІыналъэхэм я партым» пэкІу ин зэхуиупсэащ а унафэр ямыдэу. Нобэ, мэлыжьыхьым и 11-м, Украинэм и Конституцэ судым хэпльэн щІидзэнущ а указыр хабзэм зэрезгъэшІ.

Кхъухьльатэ егъэфЭкІуахэр

УФ-м и яп вице-премьер Иванов Сергей зэІущІэ иригъэкІуэкІащ.

Правительствэм и Унафэщ Іым и яп вице-премьер абы зэрыщыжиІамкІэ, кхъухьльатэ лІэужьыгъэщІэхэр щыІным къаруущІуэ ирахьэлІэнущ. Псом япэу сыт и лъныкъуэкІи адрейхэм ефІэкІыну «СуперДжет» кхъухьльатэр кьыщІэтэжьІыным.

Хьэршым

Байконур тепльэтыкІри, хьэршым махуэ зыужанэ и пэкІэ кІуащ, «Союз ТМ-10» кхъухьльр.

Абы Дунейпсо хьэрш станцым нигъэсащ урысей космонавтхэу Юрчихин Федоррэ Котов Олегрэ. Абыхэм я гъусэщ зы туристи - венгр лъэпкъым щыщ американ мелардырыбжэ, «Майкрософт» Іуэхущ Іапі э щІэрыІуэр кьыззэгъэпэща Симонии Чарльз.

Мыбдеж кьыщыдгъэлъэгъуэнщи, США-м и НАСА-м Роскосмосым щІэуэ кьрищІыпІа зэгурыІуэныгъэм ипкъ иткІэ, УФ-м доллар мелуан 719-рэ кьратынущ 2009 - 2011 гъэхэм США-м и астронавти 6 станцым ихьин папщІэ.

Ирисондэджэру ядэнукъым

Ираным щаІыгъа ниджылыз мораккэм ятепльа «бэлыхьым» теухуа хъыбархэм куэд хэтныкІащ. Уебдэмэ, зы матрос гуэрым лыисаш фунт стерлинг мини 100.

Ирамэ сэтей къэхъуауэ кьыщІэкІынущ абыхэм жаІэ-жэр зэрышыпсэр. Сыт хуэдэу щымытами, дяпэкІэ ахэр хуитныкъныжьыным Ираным зэрыщыІам теухуа хъыбар гуэрхэр хэІущІэу ящІыну. Апхуэдэ унафэ ищІащ Инджылызым зыхъуэжьныгъэмкІэ и министрым.

(ИТАР-ТАСС).

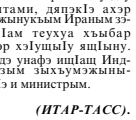

◆ФашистыІуэхэм (концлагерхэм) исахэр хуит кьыщащІыжа дунейпсо махуэщ. 1945 гъэм мэлыжьыхьым и 11-м Іэщэ яІыгъыу зыкъагъэІэтащ Бухенвальд иса гъэрхэм. Концлагерыр яубыдри, абыхэм затакъым зэдэзауэ кьэралхэм я дзэхэр късыху. Бухенвальд и лагерым исахэм мэлыжьыхьым и 19-м екІуэкІа нэщхьеягъуэ пэкІум псалъэ быдэ щатащ фашизмэм щысьрабгъу ямыІэу пэщІэтыну. А мазэ дыдэм хуит къащІыжащ Заксенхаузен, Дахау, Равенсбрюк щаІыгъа гъэрхэр.

◆Паркинсон узым пэщІэтыныжьмкІэ дунейпсо махуэщ.

◆Илъэси 5 и пэкІэ (2002) опозициэм къыкъуэгушхуэкІа офицер гупыр хэтащ конституцэм ипкъ иткІэ Венесуэлэм и президенту хаха Чавес Уго традзыну. АрщхьэкІэ нужьрейм и тельхьэхэм сыхьэт 48-рэ нэхъ дэмыкІыу президент унэр ябыдыжащ, Чавес и къулыкъум пэрыльхьажащ.

◆Мы махуэм (1979) Угандэм щытрадзащ Африкэм и тхыдэпэщІэм щынэхъ гущІэгъуншэ дыдэ диктаторхэм ящыщ Амин Иди.

◆Мэлыжьыхьым и 11 - 15-хэм Каракас (Венесуэлэ) щекІуэкІынущ абыхэм жаІэ-жэр зэрышыпсэр. Сыт хуэдэу щымытами, дяпэкІэ ахэр хуитныкъныжьыным Ираным зэрыщыІам теухуа хъыбар гуэрхэр хэІущІэу ящІыну. Апхуэдэ унафэ ищІащ Инджылызым зыхъуэжьныгъэмкІэ и министрым.

(ИТАР-ТАСС).

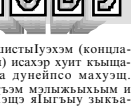

◆ФашистыІуэхэм (концлагерхэм) исахэр хуит кьыщащІыжа дунейпсо махуэщ. 1945 гъэм мэлыжьыхьым и 11-м Іэщэ яІыгъыу зыкъагъэІэтащ Бухенвальд иса гъэрхэм. Концлагерыр яубыдри, абыхэм затакъым зэдэзауэ кьэралхэм я дзэхэр късыху. Бухенвальд и лагерым исахэм мэлыжьыхьым и 19-м екІуэкІа нэщхьеягъуэ пэкІум псалъэ быдэ щатащ фашизмэм щысьрабгъу ямыІэу пэщІэтыну. А мазэ дыдэм хуит къащІыжащ Заксенхаузен, Дахау, Равенсбрюк щаІыгъа гъэрхэр.

◆Паркинсон узым пэщІэтыныжьмкІэ дунейпсо махуэщ.

◆Илъэси 5 и пэкІэ (2002) опозициэм къыкъуэгушхуэкІа офицер гупыр хэтащ конституцэм ипкъ иткІэ Венесуэлэм и президенту хаха Чавес Уго традзыну. АрщхьэкІэ нужьрейм и тельхьэхэм сыхьэт 48-рэ нэхъ дэмыкІыу президент унэр ябыдыжащ, Чавес и къулыкъум пэрыльхьажащ.

◆Мы махуэм (1979) Угандэм щытрадзащ Африкэм и тхыдэпэщІэм щынэхъ гущІэгъуншэ дыдэ диктаторхэм ящыщ Амин Иди.

◆Мэлыжьыхьым и 11 - 15-хэм Каракас (Венесуэлэ) щекІуэкІынущ абыхэм жаІэжэр зэрышыпсэр. Сыт хуэдэу щымытами, дяпэкІэ ахэр хуитныкъныжьыным Ираным зэрыщыІам теухуа хъыбар гуэрхэр хэІущІэу ящІыну. Апхуэдэ унафэ ищІащ Инджылызым зыхъуэжьныгъэмкІэ и министрым.

(ИТАР-ТАСС).

НОБЭ

◆ФашистыІуэхэм (концлагерхэм) исахэр хуит кьыщащІыжа дунейпсо махуэщ. 1945 гъэм мэлыжьыхьым и 11-м Іэщэ яІыгъыу зыкъагъэІэтащ Бухенвальд иса гъэрхэм. Концлагерыр яубыдри, абыхэм затакъым зэдэзауэ кьэралхэм я дзэхэр късыху. Бухенвальд и лагерым исахэм мэлыжьыхьым и 19-м екІуэкІа нэщхьеягъуэ пэкІум псалъэ быдэ щатащ фашизмэм щысьрабгъу ямыІэу пэщІэтыну. А мазэ дыдэм хуит къащІыжащ Заксенхаузен, Дахау, Равенсбрюк щаІыгъа гъэрхэр.

◆Паркинсон узым пэщІэтыныжьмкІэ дунейпсо махуэщ.

◆Илъэси 5 и пэкІэ (2002) опозициэм къыкъуэгушхуэкІа офицер гупыр хэтащ конституцэм ипкъ иткІэ Венесуэлэм и президенту хаха Чавес Уго традзыну. АрщхьэкІэ нужьрейм и тельхьэхэм сыхьэт 48-рэ нэхъ дэмыкІыу президент унэр ябыдыжащ, Чавес и къулыкъум пэрыльхьажащ.

◆Мы махуэм (1979) Угандэм щытрадзащ Африкэм и тхыдэпэщІэм щынэхъ гущІэгъуншэ дыдэ диктаторхэм ящыщ Амин Иди.

◆Мэлыжьыхьым и 11 - 15-хэм Каракас (Венесуэлэ) щекІуэкІынущ абыхэм жаІэжэр зэрышыпсэр. Сыт хуэдэу щымытами, дяпэкІэ ахэр хуитныкъныжьыным Ираным зэрыщыІам теухуа хъыбар гуэрхэр хэІущІэу ящІыну. Апхуэдэ унафэ ищІащ Инджылызым зыхъуэжьныгъэмкІэ и министрым.

(ИТАР-ТАСС).

Гъатхэ вэн-сэным йоужьэрэкІ

Шэрэдж районым хыхьэ Зэрэгъыж къуажэм зыхуей щыхуагъэзащ щІыуэ гектар 418-рэ. Ар къанэ щымыІэу бэджэндырылажьэхэм ираташ.

ИДЖЫПСТУ еужьэрэ-щІэм сыпоплъэ. Мыбыкіэ щыпсэу хэхэс адыгэхэри лъэпкъ газет зыкъуэм кьытехуэ тхыгъэхэм щыгъуэзэн папщІэ, тырку бзэкІэ зыздэзекІри интернетым изольхьэ. Ар куэдым я гуапэ зэрыхъумкІэ, Іуэхуэ щхьэпэу, зэрыщытымкІэ хъыбар кьызагъащІэ. «Адыгэ псальэр», Къэбэрдей-Балькъэрым и мызакъуэу, Тыркуми щопсэу, ар мыбы щыІэ адыгэ кьуажэхэмкІэ нэсащ.

Фи Іуэхуэхэр ефІакІуэу, уэвышагъэ быдэ фиІэу лъэпкъым фыхуэлэжьэну сыныбохьэхьэу! ИкІи зы усэ щІыгъуэжьынт си тхыгъэм.

«Адыгэ псальэ» газетым хуэотх

Сыпэплъэкъым пщэдджыжькІэ кьыскуахьыным, - ХьыбарегъащІэу сиІэщ интернет, «Адыгэ псальэм» хуиту сытоІэбэ, Мамыру соджэ лъэпкъым дг газет. Сатырхэм саехджыхьу зэ щІэздзамэ, Зехуэри гуи, кьытокІи сп псэм дамэ. Щэху хьужжым нобэ лъэпкъым и псэукІэр. Газетым кьехь си Хэну и хьыбарыщІэр. Таурыхьэр, псысэр, усэхэр, псальэжьжьэр - Хамэщ щыхуэ сыщещІыжьыр ди бзэ дахэм, Тхьэм гъащІэ кІыхь кьрит. «Адыгэ псальэм»! АТЭЛЫКЪ Рафет.

Тырку, Чорум къалэ.

Сурэтыр **МАМИЙ Руслан** *трихащ.*

Унэ лъабжьэр ягъэтІылъ

КъБР-м Правительствэм и Унэм республикэм и Президент Къанокъуэ Арсен щыІущІащ Урысейм и «Сбербанкым» и Кавказ Ищхъэрэ къудамэм и унафэщІ Гаврилов Виктор. Ахэр зепсэтыхьащ ахъшэ хъумапІэм и Къэбэрдей-Балькъэр къудамэр щылэжьэну унэщІэр зухуэн зэрыщІадзэм кхууа Іуэхугъуэхэм, дипэкІи «Сбербанкымрэ» Къэбэрдей-Балькъэрымрэ нэхъыбэу зэдэлажьа зэрыхъуну щыкІам.

ЗэІущІэ нэужым Къанокъуэ Арсенрэ Гавриловрэ щыІащ. Пащтыкъ щаухуэ ахъшэ хъумапІэм и лъабжьэр щагъэтІылъ щыІпэм. Ар хуозэ КІыщокъуэмрэ Пушкинымрэ я уэрам зэхэкІыпІэм. Абыхэм унэ лъабжьэм хагъэжьхьащ щІэблэм зэрызыхуагъаз зтхыгъэ зэрылъ капсулэ. А Іуэхугъуэм кьрихьэлІаХэм защІыхуигъаззм, Къэбэрдей-Балькъэрым и Президент Къанокъуэ Арсен жиІащ и архитектурнэ уху ящІыну. Абыхэм зэманым хъарзынэу къезэгъ унэр кьалэм и тепльэм зэрекІунур, Налшык абы зэригъэдэхэнур.

- Дэ ди кьалэнщ Налшык ди къэралым и кьалэ нэхъ дахэхэм ящыщ тщІыну. Нобэ абы щокІуэкІ уху нысыгъэ 71-рэ. Апхуэдэ хэм ящыщщ Текіуэныгъэм и куэбжэр, члисэр, турист комплексым и унэхэр, еджапІэхэр, сымаджэщхэр. Иджы зи лъабжьэ дгъэтІылъ унэм «Сбербанкыр» илъэситІ нэхъ дэмыкІыу щыІэлажьэну согугъэ, - жиІащ Къанокъуэ Арсен.

ДЫШЭКІ Альберт.

● Шэрэдж куей

Шэрэдж районым хыхьэ Зэрэгъыж къуажэм зыхуей щыхуагъэзащ щІыуэ гектар 418-рэ. Ар къанэ щымыІэу бэджэндырылажьэхэм ираташ.

ИДЖЫПСТУ еужьэрэ-щІэм сыпоплъэ. Мыбыкіэ щыпсэу хэхэс адыгэхэри лъэпкъ газет зыкъуэм кьытехуэ тхыгъэхэм щыгъуэзэн папщІэ, тырку бзэкІэ зыздэзекІри интернетым изольхьэ. Ар куэдым я гуапэ зэрыхъумкІэ, Іуэхуэ щхьэпэу, зэрыщытымкІэ хъыбар кьызагъащІэ. «Адыгэ псальэр», Къэбэрдей-Балькъэрым и мызакъуэу, Тыркуми щопсэу, ар мыбы щыІэ адыгэ кьуажэхэмкІэ нэсащ.

Фи Іуэхуэхэр ефІакІуэу, уэвышагъэ быдэ фиІэу лъэпкъым фыхуэлэжьэну сыныбохьэхьэу! ИкІи зы усэ щІыгъуэжьынт си тхыгъэм.

«Адыгэ псальэ» газетым хуэотх

Сыпэплъэкъым пщэдджыжькІэ кьыскуахьыным, - ХьыбарегъащІэу сиІэщ интернет, «Адыгэ псальэм» хуиту сытоІэбэ, Мамыру соджэ лъэпкъым дг газет. Сатырхэм саехджыхьу зэ щІэздзамэ, Зехуэри гуи, кьытокІи сп псэм дамэ. Щэху хьужжым нобэ лъэпкъым и псэукІэр. Газетым кьехь си Хэну и хьыбарыщІэр. Таурыхьэр, псысэр, усэхэр, псальэжьжьэр - Хамэщ щыхуэ сыщещІыжьыр ди бзэ дахэм, Тхьэм гъащІэ кІыхь кьрит. «Адыгэ псальэм»! АТЭЛЫКЪ Рафет.

Тырку, Чорум къалэ.

● КъБР-м и Парламентым и Президиумым

Экзамен къеІыхыкІэщІэм нэхъри зиубгъуну?

КъБР-м и Парламентым и Президиумым и зи чэзу зэІущІэм Іуэху щэщІым щыхэпльащ. ЗэІущІэр ригъэжьІуэжІащ Парламентым и УнафэщІ Бечелов Ильяс. Депутатхэм ящІыгъуу дэжьащ Президентымрэ Правительствэмрэ я щхьэнтІу зыкІэщІэ къыдэзыгъэкІ и органым щыІэ Къуэшырокъуэ Залым. Правительствэм хуэхах сыхьэтым хиубыдэу депутатхэр елэІуащ щІыхуэхэм я социально-лэжьыгъэ хуитныгъэхэр хъумэным хуэунэтІауэ КъБР-м и профсоюзхэм ирагъэкІуэкІ лэжьыгъэм теухуауэ республикэм и Профсоюзхэм я федерацэм и тхьэмадэм и къуэлэ Евтушенко Сергей кІыхьилъхьам.

ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЭМКІЭ къэрал ухуэныгъэмкІэ, щІыпІэ самоуправленэм и Іуэхухэмкі комитетым и унафэщІ **Абазэ Руслан**зэІущІэм законопроекту щы кІыщыхильхьащ.

«КъБР-м и ХэхакІуэ комиссэм и Іуэхукі» КъБР-м и Законым зэхъуэкІыныгъэхэмрэ дэщІыгъуэныгъэхэмрэ хэлъхьэным и Іуэхукі» законым и проектым къызэрыщыгъэлъэгъуамкІэ, граждан къудыкъущІэхэм я улахуэр, мазэ къэс ахэр зэрагъэгушхуэ ахьшэ саугъэтыр, классКІэ зыхьхьэ гупым тещІыхьауэ хуагъэув Дзыхьапащ Іэр, граждан къудыкъум пыщІа гугъуехь хэхахэм папщІэ улахуэм хущІагъэр зыхуэдизыр КъБР-м и Президентым и УказкІэ кьыщІэнущ. Кьыхэгъэщыпхьэщ федральнэ къэрал граждан къудыкъущІэхэм ищхьэкІэ кьыщыгъэлъэгъуэ щхьэусыгъуэхэмкІэ ират ахьшэр зыхуэдизыр УФ-м и Президентым зэригъэувыр.

(КІуэхыр 2-нэ нап.)

Бэзэрхэм я лэжьэкІэм, коррупцэм ебэныным,

апхуэдэуи студентхэмрэ аспирантхэмрэ я стипендиехэр зэрыгъэуэ гугъэм теухуауэ

КъБР-м и законым кьару имыІэжу кьэлъытэныным теухуауэ» (ятп, етІуанэ еджэгъуэхэу); «КъБР-м и Законым кьару имыІэжу къэльытэныным теухуауэ» (етІуанэ еджэгъуэу); «КъБР-м и щІыналъэм щыІэ бззэрхэмрэ сату комплексхэмрэ я лэжьыгъэр кьыззэгъэщыным и лъабжьэхэм я Іуэхукі»; «КъБР-м и законым зэхъуэкІыныгъэхэр хэлъхьэным теухуауэ», «Лжьыгъэ Іэнатіэм екъэлІауэ КъБР-м и законодательнэ актхэм зэхъуэкІыныгъэхэмрэ дэщІыгъуэныгъэхэмрэ хэлъхьэным икІи «КъБР-м лжьыгъэр щыхъумэным и Іуэхукі» яп еджэгъуэу).

Депутатхэр апхуэдэуи хэпльэнущ КъБР-м и Парламентым и Регламентым халъхьэн щхьэкІэ аргуэру къагъэув дэщІыгъуныгъэхэм, законодательнэ жэрдэм щІыкІэу Урысей Федерацэм и Федеральнэ Зэхуэсым и Къэрал Думэм кьыщыхалъхьэн папщІэ федральнэ законопроектуТІум, апхуэдэуи нэгъэщІ Іуэхугъуэхэм.

Парламентым и Президиумым и зэІущІэр иригъэкІуэкІащ республикэм законэр кьыдэзыгъэкІ и органым и унафэщІ Бечелов Ильяс.

КъБР-м и Парламентым и пресс-Іуэхущ Іапі эм.

● Тыркум къратхыкІ

Адэжь хэкум щекІуэкІым дыщегъэгъуазэ

«Адыгэ псальэ» газетым и лэжьакІуэ ЛъапІэхэ!

Ныфхуэтхэр, и пкъыр хамэ хэку щыпсэуми, зи гум Къэбэрдейр зы дакьикьи имыкъу Атэлыкъ Рафетщ. Сэ курыт еджапІэм математикэмкІэ егъэджакІуэу сыщылэжьащ, иджы пенсэм сыкІуауэ Тыркум хьыхь Чорум къалэм сыщопсэу.

Е гъэлеяуэ сызыщыгуфІыкІа Іуэхугъуэщ «Адыгэ псальэм» интернетымкІэ дыкъеджэну илъэсрэ ныкъуэрэ и пэкІэ Іэмал къыщэрыдэфтар. Ди газетым и кьыдэкІыгъ уэр сайтым кьыззэрифлъхьэ у, зы псальэуха дээмыгъэхуу щІызджыныІ. Иджыпсту Къэбэрдейм сыт хуэдэ Іуэхугъуэ кьыщыхьуами, сыт щекІуэкІми сыщыгъуазэщ.

ГъэщІэгъуэнращи, КъБР-м и кьалэхэм, кьуажэхэм си цыхугъэхэр дэсщ, интернеткІэ дызэхуотхэри, адэжь щыналъэм щекІуэкІыу сэ сызыщыгъуазэ хьыбархэм абыхэм зыри хащІыкІыркъым. Апхуэдэ «куэлягъ» сэ зэрызбгъэдэлъыр зи фІыщІэр «Адыгэ псальэ» газетыращ, абы и лэжьакІу зэрщ. Тхьэм жиІэмэ, сыщогугъ зэман гъэнэгум кьриубыдэу зи щыналъэм щыпсэуж си хэкуэгъуэхэм адыгэбзэкІэ кьыдэжІ газетыр кьызыІэрымыхьэ яхэмыгъыжьмэ.

Гъэмахуэ хуабэм псы хуэлІа цыхум хуэдэу, «Адыгэ псальэм» и кьыдэкІыгъуэщІэм сыпоплъэ. Мыбыкіэ щыпсэу хэхэс адыгэхэри лъэпкъ газет зыкъуэм кьытехуэ тхыгъэхэм щыгъуэзэн папщІэ, тыркубзэкІэ зыздэзекІри интернетым изольхьэ. Ар куэдым я гуапэ зэрыхъумкІэ, Іуэхуэ щхьэпэу, зэрыщытымкІэ хъыбар кьызагъащІэ. «Адыгэ псальэр», Къэбэрдей-Балькъэрым и мызакъуэу, Тыркуми щопсэу, ар мыбы щыІэ адыгэ кьуажэхэмкІэ нэсащ.

Фи Іуэхуэхэр ефІакІуэу, уэвышагъэ быдэ фиІэу лъэпкъым фыхуэлэжьэну сыныбохьэхьэу! ИкІи зы усэ щІыгъуэжьынт си тхыгъэм.

«Адыгэ псальэ» газетым хуэотх

Сыпэплъэкъым пщэдджыжькІэ кьыскуахьыным, - ХьыбарегъащІэу сиІэщ интернет, «Адыгэ псальэм» хуиту сытоІэбэ, Мамыру соджэ лъэпкъым дг газет. Сатырхэм саехджыхьу зэ щІэздзамэ, Зехуэри гуи, кьытокІи сп псэм дамэ. Щэху хьужжым нобэ лъэпкъым и псэукІэр. Газетым кьехь си Хэну и хьыбарыщІэр. Таурыхьэр, псысэр, усэхэр, псальэжьжьэр - Хамэщ щыхуэ сыщещІыжьыр ди бзэ дахэм, Тхьэм гъащІэ кІыхь кьрит. «Адыгэ псальэм»! АТЭЛЫКЪ Рафет.

Тырку, Чорум къалэ.

**ДызыщыгуфІыкІын хьыбар къытІэрыхьащ: дунейм къытехьащ КъБР-м и щІыхуэ тхакІуэ, ди республикэм и Къэрал саугъэтым и лауреат, «Чэщхьэмахуэ» журналым и редактор нэхъыщхьэ Іутіыж Борис и тхыгъэщІэ «Тъуэжьзыфіищар. Тхакіуэм и публицистикэ гъжьыгъэхэр щыізэхуэсса тхылъыр «Эльбрус» тезащІэм кьы

2006 гъэм дыгъэгъазэм и 9-м КъБР-м и Президентымрэ Занщ1эу Эфирбыт 1ыуэу РТР телевидениемрэ кЫыпкЫыпкЫ гъэсыр ирагъэ ушыхъаи я жэуапхэр

- Нэхъ хуэмыщ1ауэ псэухэм кэралым зэрызащ1ыгъакъуэу ахъщэр къыдатин папщ1э дызыхуей документхэр социальнэ зыужьмыщ1ахмк1э департаментым ы ш1ухэ хъуауэ щ1эт1ыж. Дыкъагъэгъуэ, ауэ зыри кЫытхуащ1эркъым.

Алейниковэ Нинэ Иван и пхъур, пенсионер.

- Нэхъ хуэмыщ1ауэ псэу щ1ыхухэм зэрыдэЭтыкъуэу ахъшэу 2005 гъэм и ел1ан1 мазищым, 2006 гъэм тещ1ыхьар мылькУ1Э хуэмыщ1ахэм, мыкъудыкъуэхэм, пенсионерхэм ирагъэжу щ1ыдагъэнэр дапщэ?

Михайленкэ Е.С., Майскэ къалэ.

Жуэап кърет КъБР-м лэжьыгъэмрэ социальнэ зыужьмыщ1ахмк1э и министр Тюбеев А.И.:

- Республикэм и Правительствэм и ужьхьей з1ущ1эхэм ящыщ зым 1э щ1эт1ащ «КъБР-м и щ1ыналъэм нсхэм ящыщу нэхъ хуэмыщ1ауэ псэухэм социальнэ дэЭпыкъыщ1ъэ хэха зэрыхуагъэув, зэрыраг щ1ыкI1эм и Iуэхук1э» КъБР-м и Правительствэм 2006 гъэм и мэкъуаут1ыгъэ мазэм кьищта унафэр къутэжьыным теухуауэ ик1и мы документым къару имы1эжьхуащ. Абы и щхьэусыгъуэр щ1ыхь нэхъ хуэмыщ1ахэм ират дэЭпыкъыщ1ъэр зэрыкъыщ1ыр. Зы щ1ыхь теплъэгъуэ ар мазэм сомэ 150-рэ хъуэу аращ, а ахъшэр кьыщабжк1э дэжьэгъуэ ныбжьым иту унагъуэм нэхъ къалъытэркъым, дэЭпыкъуныгъэр зытращ1ыхьыр яп1э, ет1уанэ гупхэм хиубыдэ ныкъуэдыкъуэхэм я закъэщ. Ауэ унафэр зэракъутэжам кьиК1ыркъым хуэмыщ1ауэ псэухэм ящыщу гугъуэхь хэхуэхэм республикэм и Правительствэр дяпэк1и адэмыЭпыкъуну. Апхуэдэ дэЭпыкъыныгъэр къэльагъуэм ящыщу нэхъ зыхуэфащ1эхэм зэуэ ик1и зэрыйгъыу етыпхъуэ къалытащ.

- Си анэр шы спортымк1э 2006 гъэм Урысейм и чемпионщ. Сытым щыгъуэ ябгъ ахъшэ гаугъэштэр къыщратыжьынут?

Лютиковэ Лидие.

Жуэап кърет КъБР-м Физкультурэмрэ спортымк1э и къэрал комитетым и унафэщ1 Кьардэн М.Н.:

- 2005, 2006 гъэхэм КъБР-м и спортсменхэр шы спортымк1э Урысейм и чемпионатхэм хэтакъым. Апхуэдэу шы спортымк1э Урысейм и командэ къыхэхахэм Къэбэрдей-Балъкъэрым щыщу зыри хагъэхьакъым. Абы къыхэк1ыу «Урысей Федерацэм спортым и олимп Iэужьыгъуэхэмк1э и командэ къыхэхахэм Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щыщу хэт спортсменхэмрэ абыхэм я гъэкал1эхэмрэ стипендиехэр, ахъшэ саугъэт хэр яхуэгъэувыным и Iуэхук1э» 2004 гъэм жэпуэгъуэм и 6-м КъБР-м и Президентым кьадэлъхьэ Указ №100-УП-м ипкъ ик1и, ахъшэ саугъэт зратынхэм уи анэр хиубыдэркъым.

- «Спартак» стадионым къуэк1ыпI1 лъэныкъуэмк1э щ1ы1э и трибунэхэм я лъабжьэм щ1эт спорт залитIыр щ1ыз1рамызъэпщ1ужар сыт? Абыхэм сабийуэ 400-м щ1игъуэ зыщ1ысыз, ауэ пшхэр жьэгъ1ыпкъыкъым, телефон щ1этхьым.

Спортсмен ныбжьыщ1эхэм я ад3-анэхэр.

Жуэап кърет КъБР-м Физкультурэмрэ спортымк1э и къэрал комитетым и унафэщ1 Кьардэн М.Н.:

- Мы зэманым пэшитIым языхэзыр бокСымк1э школыр зэрыщ1ыжьэнымэ тещ1ыхьауэ зэрагъэпэщ1ынэу папщ1э сметэр зэхалъхьащ. Иджы абы тек1уэдэгъу зэхэлъ и зэкIыпI1эхэр ягъэбелджьыпI.

- Щ1алэгъуалэм я лъныкъуэхэм япэу ущыщыгъуэу уэ жьыпIауэ щ1ытащ щ1алэгъуалэр политикэ тэмэм егъэк1уэжьынмр зыхуэбгъуэнымк1ыхьэм изэхэщ1ыкъуэ дидагъэм зэрыщ1ынмк1э, Дыщ1ыгъуэгъуэ ящ1ащ1э. Ду дыщыгъуэгъуэ КъБР-м и Парламентым

Зэрызыхуэбгъэщ1ам ипкъ ик1и «Къэбэрдей-Балъкъэрым и щ1алэгъуалэр - 2007 - 2011 гъэхэм» республикэ программэ хэхам и проектыр зэрызэхальхьам ик1и ар КъБР-м и Президентым и деж щ1ыз1 Жылагъуэ-чэнджещэгъу советым и Iуэхуэ дэнэ изэ, программэр къыщатэну, ар агъэуэщI1эн папщ1э зыхуэхьу ахъшэр зэрыщ1ынымрэ?

Республикэм и жылагъуэ щ1алэгъуалэ, студент зэхуэдэ зэрыщ1ынымрэ я щ1эк1э: К1эщт Аз3мэт, Мамсыр Алим, Рукавишниковэ Еленэ, Казаковэ Лейла, Нак1э Сослъан.

Жуэап кърет КъБР-мФизкультурэмрэ спортымк1э и къэрал комитетым и унафэщ1 Кьардэн М.Н.:

- «КъБР-м и щ1алэгъуалэр - 2007 - 2011 гъэхэм» проектыр щ1ыз1эхальхьащ ик1и щ1ытепсэлъыхьащ парламент едэIуэныгъэхэм, КъБР-м и Президентым и деж щ1ыз1 Жылагъуэ-чэнджещэгъу советым и Iуэхуэм. Абы арэзы техуауэ министерствэ, ведомствэ псори, щ1ыпI1 самоуправлензм и органэхэр. Адж1э программэм и проектым КъБР-м и Правительствэр хэпльэнущ ик1и ар кьищтэн папщ1э КъБР-м и Парламентым къыщыхилъхьэнущ.

**Москва дэт «Крокус Экспо» Дунейпсо ГъэльэгъуапI1э центрым иджыблагъэ щек1уэк1ащ «Интурмаркет-2007» яп1э дунейпсо турист выставкэ. Хамэ къэрал 50-м щ1игъуи къыкI1э хъэщIэхэмрэ Урысей Федерацэм и щ1ыналъэ 70-м я лЫыкIуэхэмрэ хэтащ мы зэхыхьэм. Ар къыщыз1уахьым щыщащ УФ-м и туризмэмк1э и агентствэм и унафэщ1 Стрижаковский Владимир, УФ-м и Къэрал Думэм и тхьэмадэ Гризлов Борис, УФ-м и Президентым Инщэ Федеральнэ щ1ынальэм щ1э полномочиэ Лык1уэ Козак Дмитрий, Москва областым и губернатор Громов Борис сымэ, нэгъуэщ1 къэрал къулыкъущIэхэр. Апхуэдэу гъэльэгъуэныгъэм и лъжьыгъэм жьыдэжру хэтащ КъБР-м Туризмэмрэ курортхэмк1э и министерствэм и лЫкIуэхэри.

● Гъэльэгъуэныгъэхэр

«Ди деж фыкъыпхуеблагъэ»

«ИНТУРМАРКЕТ» гъэльэгъуэныгъэр ди къэралым и зыужьыныгъэм джаI1э мыхъэнэщхуэ зиI1э Iуэхугъуэу зэрыщ1ытыр къыхэгъэщ1у, абы кърихьэлIахэм жаIащ Урысей Федерацэм туризмэмрэ зыгъэпсэхупIэхэмрэ гулъытэщхуэ щ1ыхуащI эрыхьуэр. Гризловым зэрыжиIамк1э, гъэльэгъуэныгъэр къыгъэзыгъэнэщ1ахэм яхуэфIэк1ащ дунейпсоми щ1ыпI1эрыIуэ туристIуэхэр зэIущIэм къыгъэблэгъэн.

- Ахэр я зэфIэк1хэмрэ Iуэху зехьэк1эхэмрэк1э хуиту зэдэгуэшэну Iэмал гъуэзэдж яI1эщ, - къыхигъащ1эщ1 абы. - Ди къэралым и экономикэм и зы унэт1ыныгъэхэм ящыщу гъэпсыгъэмэ нэхъри зегъэужьныр. Урысей Федерацэм и щ1ыуэпсым и къудеягъымрэ абы и дахагъымк1э щIэрыIуэщ. Апхуэдэ щ1ыпI1эхэр едгъэфIэк1уэн папщ1э, иджыблагъэ Къэрал Думэм мыхьэнэщхуэ зиI1э хабзэ кьиштащ. «Экономикэм и къэрал хэлъхьэныгъэм къыхигъащ1ащ нужьрей ильэсхэм къэралым и щ1ыналъэ щ1ыхьэхэм я IнатIэм фIыуэ зыщ1ужьыжьыжу зэрыхуеж1ар.

Ростуризмэм и унафэщ1 Стрижаковскэм и къэпсэлъэныгъэм къыхигъащ1ащ нужьрей ильэсхэм къэралым и щ1ыналъэ щ1ыхьэхэм я IнатIэм фIыуэ зыщ1ужьжьыжу зэрыхуеж1ар.

Мы гъэльэгъуэныгъэм гъэпсэхуакIуэ къыхтхуэкIуэ нэхъыщхьэхэр и бзэралъ зыщ1ыгъуаз3 защ1ыфынущ ик1и дтхэнэ зы бзэралми сым и мылъку нэхъыбэу зыхильхьэнымрэ и щ1ыхь нэхъыбэ зыгъэпсэхуакIуэ здигъэжьIуэнымрэ наIуэ къэхъунущ, - жиIащ абы.

- Къэбэрдей-Балъкъэрым и турист-рекреацэ Iуэхущ1апIэхэр иужьрей зэманым хуабжьу къэщIэрэщIэжащ, зыгъэпсэхуакIуэ здигъэжьIуэнымрэ наIуэ къэхъунущ, - жиIащ абы.

- Къэбэрдей-Балъкъэрым и турист-рекреацэ Iуэхущ1апIэхэр иужьрей зэманым хуабжьу къэщIэрэщIэжащ, зыгъэпсэхуакIуэ здигъэжьIуэнымрэ наIуэ къэхъунущ, - жиIащ абы.

Къэбэрдей-Балъкъэрым и курортхэмрэ зыгъэпсэхупIэ щ1ыпI1эхэмрэ къыщыгъэльэгъуат сурэтыщI Ахъмэт Лиуан и Iэдакъэщ1эк1 Iуэ3эджэ «Кавказ Иным и щ1ыпI1 къудейхэр» жьхуиIэм. Ди республикэм ираща экспозицэр апхуэдэу ягъэдахэрт рекламэ-хьыбарегъащ1э тхылъэм, курортхэмрэ зыгъэпсэхупIэ щ1ыпI1эхэмрэ я лъжьэк1эм теухуа фильмхэм. Дунейпсо гъэльэгъуэныгъэм кърихьэлIа псори дахьхат «Кавказ пшэпльхэр» къэфакIуэ гупым ящ1ыгъэщ1а лъэпк1 къафэхэмрэ пшыналъэхэмрэ.

Ди министерствэм и лъжьэк1уэхэм ящ1ыгъу дунейпсо гъэльэгъуэныгъэм хэтащ1 (Iуащ1ыхьмахэутурист» Iуэхущ1апIэм, «Къужьый хадэ», «Къурш псынэ», «Гъуаз3», «Къыу» санаторхэм я лЫыкIуэхэри. Абыхэм зэгурыIуэныгъэ зэхуэмыдэхэр замэ къэрал къик1а Iэщ1агъэлIхэм ираущIылIащ. «Интурмаркет-2007» дунейпсо гъэльэгъуэныгъэм жьыдэжру зэрыхэтам папщ1э, КъБР-м Туризмэмрэ курортхэмк1э и министерствэм ар къызэзыгъэпэщ1ахэм къабгъэдэк1 щ1ыхь тхыль къратащ.

ТАМБИЙ Лиз.

● Дыгъуасэ

Хуэфащэ пэуцук1э ал3эн лъащ1э

Мэлыжьыхьым и 10-м Урысейм и Президентым Щхьэхуитэм я Федерацэм и къыхуэдгъэзэжк1э УФ-м и щ1ыпI1э псоми щек1уэк1ащ «Дызыхьэпсэук1ын пенсэ дин3н хуейщ» Iуэхуэр.

АР КЪЫЗЭРАГЪЭПЭЩ1АЩ ФНПР-м и Гъэзэщ1ак1э коммитетым и унафэщ1.

Профсоюзхэм я къагъэув 2008 гъэм дыгъэгъазэм и 1-м къыщыщ1дзаэу пенсэ нэхъ мащ1э дыдэр упсэун щхьэхэ3 Iэмал имы1эу узы1ухуейм хуэдизк1э хагъэхьэну, я1а улахуэм и процент 40-м нэск1э лэжьыгъэ пенсэхэр яргъэкъуэжьыну.

Къэбэрдей-Балъкъэрым и Профсоюзхэм я Федерацэм и реском 14-м хэтхэми Iуэхур даIыгъащ, властым и гъэзэщ1ак1уэ орган псоми Зэрызыхуагъазэхэр хуагъэхьащ.

Мыр гъатхэм и я1э апхуэдэ Iуэхугъуэщ, ет1уанэр накъыгъэ маздэм къыхалъхьэну я мурадщ.

УЛЬЯНОВЭ Татьянэ.

● Егъэджак1уэм и псалъэ

Щ1эныгъэри гъэсэныгъэри зэщ1ыгъумэ

**Дэтхэнэ лъэпкъми и хъугъуэфIыгъуэ нэхъыщхьэр и бзэращ. Щ1ыхур зэрыгупсысэ, зэрыпсалъэ бзэращ къэзыгъэлъагъуэр ар зыщыщ1 лъэпкъыр, аращ зэлъытар абы и гъэзугъанэм и к1ыхьагъри. Аращ лъэпкъыбзэмк1э егъэджак1уэм и лэжьыгъэм жьуэплныгъэщхуэ зыпылъ къалэн къыщ1ыщ1эщ1ынубыдэр? Лэжьыгъэ псалъэ закъуэм къысхуэзыщIегъэубыдэркъым абы игъэзащIэн хуей псори. Лъэпкъыр зыщыщыгъуэ щ1ебгъэр къыныкъуэ1ащ, я хабзэр зэрахъуэ, адыгэбзэр ягъэшэрыуэу къэгъэхъуным зи гъащIэр тезыхуха егъэджак1уэхэм я мурадыр къащехъулIэнур псори - унагъэри, еджапIэри, зэрыщ1ыгъу жылагъуэри - гуэл-лыуэ хуаIэу я Iэнатl эм пэрытмэщ.

ЕГ1ЪЭДЖАК1УЭМ ныбжьыщIэхэм щIэныгъэ я ябгъэдилъхьэ къудейк1э зэфIэк1ыгъэкъым, атI я адыгэбзэмрэ литературэмк1э урокхэм (абы зэманэу хуэхэар мащ1э дыдэ пэтми) адыгэхэм я тхыдэм, щ1ихабзэм, хабзэм, нэмысым хахутесалъхьыныр Iэмал зимы1эну. Абы къыхэхуэм щ1ыпI1эр едгъэсэн хуейщ пасэрей адыгэхэм яхэлъа хабзэмрэ дуней тетыкIэмрэ иджырейхэм ирагъашIэу, ижь-ижьыж лъандэрэ лъэпкъым къыдек1ыжкI щ1энхабзэм игъэзэта зэрызэк1ыныгъэхэм гу лъедгъэтэн хуейщ, нэгъуэщI1 куэди ди пщэ къыдоху.

Идажьрей ныбжьыщIэхэр нэхъыщхьэхэм ныкъуэ1ащ планым къыдит материал гъущэхэмк1э. Абы ситыным ежьыжьащ1э литературэмк1э. Ахъщ ящ1ыгъэщIэхэр хигъэхьэн, зы дерсым нэхъыбэ къыхэзгъэуубыдэн, Iэмал гъэщIэгъэнэхэмк1э, гукъинэжь ящ1ыхьынуэхмк1э зэманыр игъэщIын хуейщ.

Апхуэдэ щ1ыкIэхэк1э къыдэпхъэх сабийхэм яжепIэр ягу зэрыраубыдэным, зы гугъу яхэуащIам къыщ1ымынэу, нэхъыбэж зэрызрагъэщIэным иужь итынущ. Мис апхуэдэ гурыщIэ ныбжьыщIэм игу къыщыбгъэупыльфрэ - мис итIанэ уегъэджакIуэ нэсщ.

Пажщ, дызыхэпсэукI зэманым арэзы дыкъэзымыщI куэдым дрохьалIэ. Къэбгъэлъагъуэмэ, сэ куэдрэ срохьалIэ адыгагъэм къысхуемыгъэк1Iу хьэл-щэн зыхэлъ, псэлъэк1э зымыщIэ ныбжьыщIэхэм. Ик1и апхуэдэ ныкъусаныгъэхэр здэслъагъур, адэ-анэр мыхъумэ, адыгэбзэмрэ литературэмк1э егъэджак1уэхэрэ. Ахэр махуэ къэс си нэгу щIэк1 Iуэхущи, темэщIэр гурыIуэгъуафIэу яхуэзэпкърысхыным, арэзы сыкъэзыщI жэуап езы цIыкIуэхэм къапысхыным къищынэмыщIауэ, си дерсэм гулъытэ хэха щахуэщI сызыхуэзэ мыкърихьэлIа псоми абы щ1агъэузэ защ1ыфынущ ик1и дтхэнэ зы бзэралми сым и мылъку нэхъыбэу зыхильхьэнымрэ и щ1ыхь нэхъыбэ зыгъэпсэхуакIуэ здигъэжьIуэнымрэ наIуэ къэхъунущ, - жиIащ абы.

Къэбэрдей-Балъкъэрым и курортхэмрэ зыгъэпсэхупIэ щ1ыпI1эхэмрэ къыщыгъэльэгъуат сурэтыщI Ахъмэт Лиуан и Iэдакъэщ1эк1 Iуэ3эджэ «Кавказ Иным и щ1ыпI1 къудейхэр» жьхуиIэм. Ди республикэм ираща экспозицэр апхуэдэу ягъэдахэрт рекламэ-хьыбарегъащ1э тхылъэм, курортхэмрэ зыгъэпсэхупIэ щ1ыпI1эхэмрэ я лъжьэк1эм теуха фильмхэм. Дунейпсо гъэльэгъуэныгъэм кърихьэлIа псори дахьхат «Кавказ пшэпльхэр» къэфакIуэ гупым ящ1ыгъэщ1а лъэпк1 къафэхэмрэ пшыналъэхэмрэ.

Ди министерствэм и лъжьэк1уэхэм ящ1ыгъу дунейпсо гъэльэгъуэныгъэм хэтащ1 (Iуащ1ыхьмахэутурист» Iуэхущ1апIэм, «Къужьый хадэ», «Къурш псынэ», «Гъуаз3», «Къыу» санаторхэм я лЫыкIуэхэри. Абыхэм зэгурыIуэныгъэ зэхуэмыдэхэр замэ къэрал къик1а Iэщ1агъэлIхэм ираущIылIащ. «Интурмаркет-2007» дунейпсо гъэльэгъуэныгъэм жьыдэжру зэрыхэтам папщ1э, КъБР-м Туризмэмрэ курортхэмк1э и министерствэм ар къызэзыгъэпэщ1ахэм къабгъэдэк1 щ1ыхь тхыль къратащ.

ТАМБИЙ Лиз.

● Политикэ партхэм

Гуащ1эрыпсэухэм я сэбэп зыхэлъхэм тыдощ1ыхь

«Хуэфащэ пщ1э къызыпщ1ак1уэ лэжьыгъэр» ящыщу «Зыуэ щыт Урысей» яп1э ныбжь 2006 гъэм дыгъэгъазэм Екатеринбург щригъэк1уэк1а VII съездым кЫыщащта парт проект 18-м. Зи гугъу тщ1ы1уэхур зыхуэгъэза мурадхэмрэ абы и лъэныкъуэк1э зэфIэгъэкIын хуейхэмрэ тучетсэлъыхьыну дэ дельэщ1ущ "Зыуэ щыт Урысейм" и Къэбэрдей-Балъкъэр къудамэм и Политикэ советым и секретарь, КъБР-м и Парламентым и депутат Жэрыкъуэ Борис.

- ИУЖЬ ИЛЪЭСХЭМ псэ уныгъэ политикэр нэхъыбэ дыдэу зыхуэгъэзэауэ щытар псоми яп1э пенсионерхэм, ветеранхэм, ныкъуэдыкъуэхэм, зи закъуэу сабий зыпIэхэм, бын куэд зиI1э унагъуэхэм зыщ1ыгъэкъуэныгъэр. Апхуэдэ Iуэху бгъэдыхьэк1эм и щхьэусыгъуэр гурыIуэгъуэщ. Ауэ, сыт хуэдизу тэмэму щ1ымытами, абы щыщ1ынагъэ хэр хэлъ, Аращ "Зыуэ щыт Урысейм" гуащIэрыпсэухэм я хуитныгъэхэм кьыщхьэщ1ыжьыным, я сэбэп зыхэлъхэр кьыхэгъэк1ынымэ ятеухуа Iуэхур кьыщ1ин1этар.

Ди партыр проектхэр зэхэлъхьэныным и гъуэгум тевващ мыхьэнэ и дыдэ зиI1э лъэпкъ проектхэр ппкIыр. "Хуэфащэ пщ1э къызыпэкIуэ лэжьыгъэр" хуэгъэпсащ хъаплэм къащта хабзэхэр зегъэкIуэныр. Абы къыщыгъэлъэгъуащ, зэрыщыту къапщтэмэ, Урысейм и псэ ныгъэ политикэм дыхьэреплъыр. Дэ кьыдольытэ лэжьакIуэ щ1ыхэр зэрытыщу, зыхуей ягъуэту зэрыгъэпсэуным зи гъащIэр тезыхуха егъэджакIуэхэм я мурадыр къащехъулIэнур псори - унагъэри, еджапIэри, зэрыщ1ыгъу жылагъуэри - гуэл-лыуэ хуаIэу я Iэнатl эм пэрытмэщ.

Ди республикэм хэту псоми я жьакIэ нэхъ мыхьэнэщхуэ зиI1эр улахуэр зыхуэдизырыщ. Зи гугъу тщ1ы проектым Iэмал кьитынущ 2007 - 2009 гъэхэм абы ик1у ит1у процент 15-20-к1э, Iэнатl э щхьэхуэхэм - процент 25-30-к1э зыщ1ыгъэ1ыгъ. Апх уэдэ щ1ыкIэхэ ильэсит1-щ1ым кьруубыдэу кьурыт1ыжьащ1эр кэралым сом мин 25-м щ1ынэсын хуейщ.

Проектымэ уВыпI1эщ1э щ1ыбыд лэжьакIуэхэр гъэхьэзэныным. УФ-м и щ1ыналъэ псоми хуэдэу, Къэбэрдей-Балъкъэрми кьомэщ1эжь зи Iэщ1агъэм куууэ хэзыщ1ыкI лэжьакIуэхэр. Жылагъуэ зэгурыIуэныгъэхэр я гъуэгу, ди партыр хэлIыфIыхьынущ щ1ыухэр, псом хуэмыдэу щ1алэгъуалэр, лэжьыгъэм дегъэхьэхьным.

Апхуэдэу гулъытэшхуэ хуэтщ1ынущ I эщ1агъэлI ныбжьыщIэхэр I энатIэк1э къызэгъэпэщыным. Проектым ипкъ ик1и, щ1ыщыпсэм и 1-м I уэхущ1апIэ псоми хэлъщ1ыкI ящ1ын хуейщ лэжьапIэ I энатIэу я1эр зыхуэзидзыр.

Финанс кьыхэкIыпIэхэм я гугъу тщ1ымэ, проектыр я1эзэщIэфынущ къэралымрэ бизнесымрэ зэдэIэпыкъ зурэ. Иужьрей и сэбэпышхуэ мыбы хэлъщ.

ШУРДЫМ Майе.

Экзамен къеIыхьк1эщIэм нэхъри зиубгъуну?

(К1уэхуэр. Пэщ1эдзэр 1-нэ нап.).

«КъБР-м и ящ1ыгъуэ закон актхэм зэхъуэк1ыныгъэхэмрэ дэщIыгъуэжьныгъэхэмрэ хэлъхьэным и Iуэхуэк1э» законопроектыр яг1эхьэзырап «Къэрал е муниципальнэ кьулыкъу зыIыгъхэм, апхуэдэу къулыкъу я лэжьакIуэу щ1ытхэм хуагъэувэхэр гъэтэмэныным хуэунэтIа уэ УФ-м и закон акт щхьэхуэхэм зэхъуэкIыныгъэхэр хэлъхьэным теухуауэ» Федеральнэ законыр кьыз3ращтам кьыхэкIыу. Къэралым и щ1ынагъэншагъэр кьыз3рэпэщ1ын мурадкI э гъунапкъэ щ1ыухыкIаХэр хуагъэувэ ищхьэкI э кьыщыгъэлъагъуэ щ1ыухэм яращхьэкI э кьыщыгъэлъагъуэ щ1ыухэм ящхьэкI э щхьэхуэ щ1ыгъуэгъуэ (абыхэм егъэджэныгъэр, щ1эныгъэри, творческэ Iэнатl эхэри хиубыдэу) нэгъуэщI къэралхэм, международнодэз зэгухьэныгъэхэм, нэгъуэщI къэралхэм я щ1ыхьхэм, гражданствэ зимыIэщ1ыхьхэм я хъишэк1э щ1ыгъэгъэпэщхэм.

Псалъэм кьыдэкIуэу жьытIэнщи, Регламентымк1э комитетым и унафэщ1м и къуэдзэ **Гилиев Борис** и жэрдэмыр даIыгъри, апхуэдэ мардэхэлъхьащ КъБР-м и Парламентым и регламентым.

Мы документищри адэк1 елэжьжьыж папщ1э депутатхэм хуагъэхь.

«Зи щ1ыныгъэк1э къыщ1ырыхэуэм папщ1э щрий эджапIэ щхьэхуэхэм, сабий зеинщхэмрэ адэ-анэм я щIэщмытыжьу къэнахэмрэ папщ1э еджапIэхэм, хэхуэу щ1ы1э еджапIэ-гъэсапIэ Iуэхущ1апIэ зэIуахэмрэ зэхущIахэмрэ, зэманк1ыIухьк1э ягъэхъужьын хуей сабийхэм папщ1э санаторэхэм щ1ы1э еджапIэхэм, психолого-медицинэ, медицинско-социальнэ дэЭпыкъыныгъэ хуэныкъуэ сабийхэм папщ1э еджапIэхэм щIэсхэм егъэджэныгъэм и программэ нэхъыщхьэхэхэм тету псоми пщ1эншу ик1и зэхэгъэк1 хэмыту ирагъэгъотыж хуэдэу школым и псыкIуэхэу, пэщ1эдзэ, курыт щ1эныгъэ етынымк1э мардэхэм я Iуэхук1э» законым и проектыр кьыхихьхьащ Егъэджэныгъэмк1э, щIэныгъэмк1э, узынщагъэр хъуэмынмк1э комитетым и унафэщ1м и къуэдзэ **Дадэ Суфэдин**. Мы документыр «Егъэджэныгъэм и Iуэхук1э» УФ-м и Законым езэгъыу зэхалъхьащ. УФ-м и Правительствэм кьызэрищIэм зэуэдэу, егъэджэныгъэм и федральнэ Iуэхущ1апIэхэм щрагъэгъуэт щIэныгъэр хэмыту, сабий гуп пыухыкIэхэр ищхьэкI э щ1ыныгъэлъагъуэ щ1ыухэм ящхьэкI э щ1ыныгъэлъагъуэ (абыхэм егъэджэныгъэр, щIэныгъэри, творческэ Iэнатl эхэри хиубыдэу) нэгъуэщI къэралхэм, международнодэз зэгухьэныгъэхэм, нэгъуэщI къэралхэм я щ1ыухэм, гражданствэ зимыIэщ1ыхьхэм я хъишэк1э щ1ыгъэгъэпэщхэм.

Дадэ Суфэдин депутатхэр апхуэдэу щ1агъуэзэ ищ1ащ «Егъэджэныгъэм теухуауэ» КъБР-м и Законым зэхъуэкIыныгъэхэмрэ дэщIыгъуэжьныгъэхэмрэ хэлъхьэным и Iуэхуэк1э» законым и проектым. Ар щ1ы1эхалъхьам и щхьэусыгъуэр мы Iуэху дыдэм теуха Федеральнэ законыр кьыз3ращтам. Законопроектым щыубыхуащ профессионально курыт щIэныгъэ кьыпрэуэ щ1ымыIу дэтхэнэми зригъэгъэтынымк1э, конкурск1э пхыкIэр профессионально щIэныгъэ нэхъыщхьэ щрат еджапIэхэм щIэтIысхьэнымк1э зыу щ1ыт кърал экзаменхэр кьеIыныным гъэсэныгъэ щIэсхэм егъэджэныгъэм и программэ нэхъыщхьэхэм тету псоми пщ1эншу ик1и зэхэгъэк1 хэмыту ирагъэгъотым хуэдэу школым и псыкIуэхэу, пэщ1эдзэ, курыт щ1эныгъэ етынымк1э мардэхэм я Iуэхук1э» законым и проектыр кьыхихьхьащ Егъэджэныгъэмк1э, щIэныгъэмк1э, узынщагъэр хъуэмынмк1э комитетым и унафэщ1м и къуэдзэ **Дадэ Суфэдин**. Мы документыр «Егъэджэныгъэм и Iуэхук1э» УФ-м и Законым езэгъыу зэхалъхьащ. УФ-м и Правительствэм кьызэрищIэм зэуэдэу, егъэджэныгъэм и федральнэ Iуэхущ1апIэхэм щрагъэгъуэт щIэныгъэр хэмыту, сабий гуп пыухыкIэхэр ищхьэкI э щ1ыныгъэлъагъуэ щ1ыухэм ящхьэкI э щ1ыныгъэлъагъуэ (абыхэм егъэджэныгъэр, щIэныгъэри, творческэ Iэнатl эхэри хиубыдэу) нэгъуэщI къэралхэм, международнодэз зэгухьэныгъэхэм, нэгъуэщI къэралхэм я щ1ыухэм, гражданствэ зимыIэщ1ыхьхэм я хъишэк1э щ1ыгъэгъэпэщхэм.

Псалъэм кьыдэкIуэу жьытIэнщи, Регламентымк1э комитетым и унафэщ1м и къуэдзэ **Гилиев Борис** и жэрдэмыр даIыгъри, апхуэдэ мардэхэлъхьащ КъБР-м и Парламентым и регламентым.

Мы документищри адэк1 елэжьжьыж папщ1э депутатхэм хуагъэхь.

«Зи щ1ыныгъэк1э къыщ1ырыхэуэм папщ1э щрий эджапIэ щхьэхуэхэм, сабий зеинщхэмрэ адэ-анэм я щIэщмытыжьу къэнахэмрэ папщ1э еджапIэхэм, хэхуэу щ1ы1э еджапIэ-гъэсапIэ Iуэхущ1апIэ зэIуахэмрэ зэхущIахэмрэ, зэманк1ыIухьк1э ягъэхъужьын хуей сабийхэм папщ1э санаторэхэм щ1ы1э еджапIэхэм, психолого-медицинэ, медицинско-социальнэ дэЭпыкъыныгъэ хуэныкъуэ сабийхэм папщ1э еджапIэхэм щIэсхэм егъэджэныгъэм и программэ нэхъыщхьэх

ПсэзэпылъхьэпІэ зэманым

●Щэдзапіэ

XVI лІэщыгъуэм мкуэм деж Шэрджэсыр (кІахэ адыгэхэр) кърым тэтэрхэмрэ тыркухэмрэ я жьауэм щІэхуауэ щытащ. Ар къащыщІакъым къбэрдейхэм - Урысейм хыхьа нэужьы, абыхъм я кІэрапІыгъуэр кьыз эгъэпІыгъуэр кьыз эгъэнащ, я унафэр езыхэм я Іэмыщіэ кьинжащ, я пщышхуэр лъэпкъ хасэм щыхахьжуэ.

ТЫРКУ сультІанымрэ кърым хъаным-рэ зэрапІыгъэмкІэ, Къэбэрдейри абыхэм я Іэмыщіэ илъ? арат ар Урысейм гъунэгъу зэрыхуэхъуар ягу щытемыхуэр. Къэбэрдейр, игъащІэми я іэщІэмыІа пэтрэ, Тырку ми Кърымми лъэкІ кьагъанэрэ тэкъым ар Урысейм къыбгъэдащыи папщІэ. Идар Темрыкъуэ и лъэІукІэ, Сунжэ псыр Тэрч щыхьжу ум деж 1567 гъэм урысхэм кьалэ-быдапІэ щыкІу щаухуауэ щытащ. Кьалэр ухуэн яухатэкъым кърым хъан Долэт-Дworking урыс пащтыхьым щыпиубыдам: апхуэдэ быдапІэ Къэбэрдейм ифщІыхьыну фыхуитткъым, икІэщыпІэкІэ фкъутэж! Кьалэ ныкъуэщІыр якъутэжьым я ныдэмэ, Долэт-Джэрий Шэрджэс щІыналъэр мафІэкІэ эзэгугъэсхьэну, я щІыхуЕ эмрэ я сабийхэмрэ гъэр ящІыну, я Іэщыр ягрихьыну» псалъэ итауэ щытащ. И псалъэм хущІегъуэжакъым кърым хъаныр - дзэщІэу я кІуиутІыпщхьащ Къэбэрдейм. Къэбэрдейхэм хъаным и дзэр эзэтрахуэрэ. ИтІанэ увыІакъым Долэт-Джэрий: и дзэр 1569 гъэм аргуэру игъэшэсащ, Къэбэрдейм нэмыщІ, Астрэхъани иубыдым мурад ищІри. Ар кьехъулІакъым кърым-тыркуДзэм - урысхэмрэ къэбэрдей щухэмрэ бийр зэхакъутэри ирахужьэжащ. Нэгуэз Шорэ зэриттыгъащи, «къэбэрдейхэр гугъу дедехакъым бийм, щІагъэІащ, кьуентхъ куэд кьаІэзрыхьащ, куэди гъэр ящІащ».

1570 гъэм и бадзэуэгъуэ (июль) мазэм и кІэм кърым хъаныкъуэ Адыл-Джэрий и дзэр Къэбэрдейм кьытеуащ, абаз эжьІагагъэ зэр яубыдащ. Идар Темрыкъуэ бийм пежьэри, ар игрыкъэІутыжьмкІэ зэзэфІэкІащ, ауэ зауэ гуащІэм езыр уІэгъэ хьэлъэ щыхуащ. Кырым тэтэрхэм Темрыкъуэ и кьуитІыр - Мамсырыкъуэрэ Бэбэрыкъуэрэ - яІэрыхьащ. Къэбэрдей пщышхуэм и кьуитІыр гъэр ящІа нэужь, Тырку сультІаным урыс хэм нэхъри кьатрикъуащ. Абы зэрыжиІэмкІэ, Къэбэрдей щІыналъэр, Хьэзэр (Кастий) тенджьым экІэ, Іырку м ІэщІэлът, урыс эр хуиттэкъым абы кьыдэщІыну Къэбэрдейм кьалэ-быдапІэ кьращІыхьыну.

Тырку сультІанымрэ кърым хъаныкъуэ Сунжэ быдапІэм щхьэнымрэ я кьытракьуэз пэтми, урысхэм Къэбэрдейр зыми и Іэмыщіэ имылъут зэралытэр. Истамбул дэс урыс лІыкІуэ Новосильцев Иван 1570 гъэм тыркуэм яжриІащ: "БыдапІэр зэрауэ ар Идар Темрыкъуэ и жэрдэмкІэщ, ар езыр зи пщышхуэ, зи щхьэ хуит хэкуращ зращІыхьар, абы и гъунапкъэр Хьэзэр тенджьым нос".

Урыс лІыкІуэм тыркуэм яжриІащ Къэбэрдеймрэ Беслъэнеймрэ я щІыналъэм верст 500-кІэ зэрызэпкъуэдмкІэ, а щІыналъэр «тыркухэм я жьауэм щІэт кІаХэ адыгэхэм я лъахэм зэрыщымыщІыр», апхуэдэу щыщыткІэ, урыс лІыкІуэм зэрыжиІамкІэ, «Тэрч кьалэр зращІыхьа щІыналъэр Темрыкъуэ фІэкІ, нэгъэщІ зыми Іэщіэлъкьым».

Урыс документ гуэр 1571 гъэм щхьэт зэрытехьащи, Сунжэ быдапІэр пащтыхьым зэриухуар Идар Темрыкъуэ и лъэІукІэщ, щаухуар «абы и щІыналъэрщ, ар и бийхэм щхьэцэмэн папщІэ». НэгъэщІу жьпІэмэ, Къэбэрдейр зи щхьэ хуит кьэралщ, кьалэ ящу эн щхьэкІэ, ар Тырку м щІеупщІыж щыІэтэкъым. А зэманым Къэбэрдейм «Псыхуабэ кьэралкІи» кьеджэу зэрыщытари зыщыбгъэгъунщэ хьунукъым.

Къэбэрдейр зи щхьэ хуит кьэралущ урысхэм я зэманым зэралытар – ар кьохощ тхыгъэ куэдым. Абы Къэбэрдейм и щІэзэ нэхьри кьиІэтыр, зэрыпхъуэкІуэхэм тегушхуэгъуафІэ ямыщІыфым щхьэкІэ, апхуэдэ лъытэныгъэм мыхьэнэшхуэ и ІэзІ Темрыкъуэ и зэманым. Тырку-хэр аратэкъым: къэбэрдейхэри абыхэм я хэкури я Іэмыщіэ илъут я зэрабжьир. Ар, зэрырыгуэгъуащи, Къэбэрдеймэ Урысейми Тырку м хуадэнутэкъым. Зыхуамыдэхэнур кърым хъанхэрат. Хъанхэм я дзэр Іэджэрэ кьиІэрыгуащ Къэбэрдейм, ар я лъэгу щІагъэувэн щхьэкІэ, ауэ ар зэи кьеъулІакъым, итІани Къэбэрдейм кьыщІэзэу зэпытащ, зауэ я кьращІилІэуэ щыта зэгурыІуэныгъэм Екатеринэ ЕтІуанэр 1763 гъэм апцІыжьащ.

Урысхэм тыркудзэр 1739 гъэм зэхакьуТа нэужь, Белград щызэращІыла зэгурыІуэныгъэм ипкъ итІкІэ, Урысейр ар-гуэру щыхьэт техьауащ Къэбэрдейр «зэрыщхьэжьитым». Абы Тыркури иригъэувэлІэн х уэзфІэкІащ Урысейм. Къэбэрдейм Іэджэ щІауэ кьыщІэдэу тыркуэрэ урысхэм щыхагъэзыхьым, «акъылэгъу хьащ» Къэбэрдейр зэрыщхьэхуитымкІэ.

Абы и ужькІэ нэхьри гъунэгъу зэхуэхьащ Къэбэрдеймрэ Урысеймрэ, дзыхь нэхь зэрагъэзащ. Пащтыхьу гущІэ Елизаветэ Петр и пхъум куэд илэжьащ, Къэбэрдейм и пщІэр кьиІэтын щхьэкІэ. Абы папщІэ ар хущІэжьу зэпытащ къэщхьэтау, бахьсэн пщы гупхэр зэрызэгурІэкІужьыным икІи ар хуэзэфІэкІащ. Бахьсэн гупым щыщ пщыхьэм 1753 гъэм жэпуэгъу маэзм и 24-м Елизаветэ Петр и пхъум уахтащ ахэр хущкъэтау гупым зэрекІужар, гупитІми я гъунапкъэхэр зэрагъэбелджьилар - абыкІэ фІыщІэр зыщалъатэр пащтыхь гуащІэм дежт.

Къэбэрдеипщхэм я лъэІукІэ, Елизаветэ Петр и пхъум унафэ ищІри, урыс пльырыдзэр Мэздэгу деж Іуащыжащ, абдеж кьращІыхьа бэтэгъейхэри (пльырыпІэхэр) якьутэжащ, а щІыналъэр Къэбэрдейм зэрейр кьалытэри. Пщыхьэм зэратхымкІэ, Мэздэгу деж пльырыдзэ щымысми, къэбэрдейхэр шынагъуэ ихуэнутэжьым, ар дэнэ къэна, езыхэм яхуэзфІэкІынут Къэбэрдейм Урысейми я гъунапкъэхэр яхьумэн. А псорэ щыхьэт тохьуэ Урысейм Къэбэрдейр дикІу зэн мурад зэримыІам.

Темрыкъуэ и жэрдэмкІэ Къэбэрдеймрэ Урысеймрэ зэращыІлъауэ щыта зэгурыІуэныгъэм зэрагъэратІми я фейдэ хэпытащ, абы и фІыгъэкІэ ахэр гъунэгъу дыдэ зэхуэхьуауэ щытащ, зыр адрейм кьыщхьэщыкурэ гъэзгуанэ кІыхь кьызэдакІуащ.

Сунжэ быдапІэмрэ къэбэрдейхэм я лъэІукІэ урысхэм Хьэзэр тенджьым и Іуфэм Іуащыхьа, Тэрч кьалэмрэ мыхьэнэшхуэ я яІащ Кьэбэрдейм кьыщІэдэу Тырку м Кырымымрэ я лъэр убыдныкІэ, абы и кьуэкІыпІэ гъунапкъэр зэрыпхъуэкІуэхэм, псалъэм папщІэ, Персием, Шэхьуэныкъо (Персием и лъэр а зэманым Сулак псым кьэсауэ, нэгъэщІу жьпІэмэ, Къэбэрдейм гъунэгъубэ кьыхуэхьуауэ щытащ). Къэбэрдеймрэ Урысеймрэ я дзэхэр зэщІыгъуу бийхэм зэдеэзэуащ - тІуми щынагъуэ кьащІыІэзэрыхьым деж. Тырку, Кырымыр, Польшэр, Швециер, Персиер кьащытеуэкІэ, къэбэрдейхэр Урысейм дэІэпыкъуэгъуэ зэрыпытащ. Урысейр кьэралым лъэщ дыдэ, зи пщІэр лъагэ кьэралыгъуэ зэрыхьуэм кьэдэрдейхэм я фІыщІэ хэпытащ - абы щыхьэт тохьуэ тхыдэр.

БГЪЭЖЬНОКЪУЭ Барэсбий,
тхыдэ щІэныгъэхэм я доктор.

●Псалъэжьым къеІуатэ

Сотей зэхудипІалъэщ

1569 гъэм тыркухэмрэ кърым хъаным и дзэмрэ Азакъ (Азов) щежьэри, Идыл Іуфэ Іухьащ, я кхъуафэхэри я топхэри абы нэс ялъэфащ.

ДЗЭМ я пашэр кърым хъан Долэт-Джэрийт; я мурадыр Астрэхъан Урысейм фІаубыдыныр, Астрэхъан и тедхэри, Астрэхъан нэс есыхащ. Абдеж урысхэр кьащІыпэуври, Долэт-Джэрий и дзэр кьыхагъэщІащ.

Урысыдзэм хэтащ Тэрч кьалэ дзе кьэбэрдей дзэпщым и шухэри. Нэгумэ Шорэ зэритхымкІэ, Астрэхъан деж кьыщыхагъэпІа бийм я щхьэр къэщІахьэри, Азакъкъ ІэкъуэнэтІыжащ. Абыхъм я лъэужьыр кьахуурэ, тхыдэр щыхьэт зэрытехьуэмкІэ, къэбэрдей щухэм тыркухэмрэ кърым хъаным и дзэмрэ зэтрауплъэщащ, шы, Іэщэ фІаубыдащ, бийм щыщ куэд гъэр ящІащ. Абы щыгъуэщ, етх Нэгумэ Шорэ, «Сотей зэхудипІалъэщ» псалъэжьыр къыщежьащ (Тэнрэ Псыжьрэ яку дагъ губгъуэм адыгэхэр Сотейкіэ еджэу щытащ. Псалъэжьыр кьыззэрыбгурыІуэтауащ: Урысеймрэ Къэбэрдеймрэ ди ужь фыкъихьэмэ, дяпэкІи аращ кьыфщыщІынур).

КЪАРТУЛ Хьисэ.

●Дзэпщ цІэрыІуэхэр

Къанокъуэмрэ Къанщауэкъуэмрэ

Никон летописыр щыхьэт зэрытехьуэмкІэ, 1552 гъэм щэкІуэгъуэ мазэм Мэзкуу кІуауэ щытащ бесльэнеищ Мэщыкъуэ, абазэщІ Елбэзыкъуэ Пуэн, щыщ Тэнэщыкъуэ сымэ, «зиусхьэн пщыпхуэм щхьэнэ хуащІын, ар кьащхьэщыжьын, кърым хъаным щыхьэмэн папщІэ ельэІуну».

ЛІыкІуэхэм я пашэр беслъэнеищ Къанокъуэ Мэщыкъуэт. Шэрджэс лІыкІуэхэр Мэзкуу щыІащ 1553 гъэм и щыщыкъуэ мазэ пщІондэ. Аэхэр урысхэм ящІэхуэхьуэ, пащтыхьым Иван ЕлдІанэм и лекъуэхэм хуэщІ, кърым хъаныр Шэрджэсым кьызэрытеуар щыІэхахьм, я хэкум кьагъэзэжащ, «пащтыхьым хуэнэжьыкІэ псалъэ иратри».

ИлЪЭСИТІ дэкІри, 1555 гъэм, щыхуи 150-рэ хьу лыкІуэ гуп Мэзкуу кІауат аргуэру. ЛІыкІуэхэм пашэ яхуэхьуащ жанеиищ Сибокъуэ, абы и кьуэр, и кьуэщІр, абазэщІ Езбэзлу Дударыкъуэ сымэ. Аэхэр Мэзкуу щІэкІуар урыс пащтыхьым и Іэмыщіэ зралъхьэн, ар зыдагъэІэпыкъун щхьэкІэт. ЛІыкІуэхэм пащтыхьым жраІащ «Шэрджэс хэкур Мэзкуу кьэралыгъуэм гуэр псэкІэ эзрегъадІэр». Абы щыхьэт техьауащ Шэрджэсым щыІа урыс лІыкІуэ Щепотьев Иван. Пащтыхьым аэхэ кьыгъэгугъащ кърым хъаным щихьэмэну, ар кьатеуэ хьумэ, адыгэхэм кьащхьэщыжьыну.

Урысейм кьулыкъу хуащІэн щхьэкІэ, 1557 гъэм мэкъуауэгъуэ мазэм Мэзкуу кІуащ пщы гуп, абыхэм «пащтыхьыр гуапэу кьаІуащІ, иригъэблагъэри унэ-лъапсэ кьаритащ». Зи гугъу тщІы пщы гупым яхэтащ бесльэнеищ Кьанокъуэ Мэщыкъуэ.

Мэзкуу кулыкъу щищІэн щІидза нэужь, Кьанокъуэ Мэщыкъуэ ИванкІэ кьеджэ хьуащ. Кьрымым щыІэ урыс лІыкІуэм Мэзкуу хьыбар кьригъэІащ хъаным и дзэм кьэралым кьытеуэн мурад зэриІэмкІэ. Апхуэдэ хьыбар щыгъэхихьм, пащтыхьым тэтэр хъаныкъуэ Тохьутэмышр Мэщыкъуэрэ Тулэ игъэкІуащ, тІуми унафэ яхуиІащ «дзэ пашэм яхэтыну».

1558 гъэм и бжьыхьэм Кьанокъуэ Мэщыкъуэ, дзэм я пашэу, Псков ягъэкІуащ, Ливонием зауэ кьащыщхьэти. Адыгэ дзэпщыр абы щыгъуэ хуэзфІэкІащ Эстонием и зэхуэдитІыр Урысейм кьыгунгъэхьан.

1560 гъэм Кьанокъуэ Мэщыкъуэрэ Кьанщауэкъуэ Сибокъуэрэ Шэрджэсым кьагъэкІуэжащ, кърым хъанэм езэуэн папщІэ, адыгэхэр кьызэщІаІэзэну. Шэрджэсхэмрэ урысхэмрэ я дзэхэм 1560 - 1561 гъэхэм Кьрымым удынышхуэ ирадыш яхуэфІэкІащ. Шэрджэсхэм я дзэм абы щыгъуэ я пашэу щытар Кьанокъуэ Мэщыкъуэрэ Кьанщауэкъуэ Сибокъуэрэщ.

Урыс летописхэм кьаэзрыхэщыкІэ, Кьанокъуэ Мэщыкъуэ дунейм щекІажар 1562 гъэрщ е нэхъ иПэІуэкІэщ.

Тхыдэм щыщІэрыІуэщ Кьанокъуэ Мэщыкъуэ и кьуэри. Мэзкуу кІуа нэужь, абы Петр цІэр кьыфІащащ. Мэщыкъуэ и кьуэр (Ахаматшуков Петр) кьыкъэжьыкІащ шведхэм иращІэлІуэ щыта зауэм: пащтыхь Федор Иван и кьуэм и унафэкІэ, ар дзэ пашэм Іэтащхьэ хуащІауэ щытащ. Петр яхэтащ Лжедмитрий 1604 гъэм ираутІыпща дзэм. ИтІэситІ дэкІри, Петр Сыбырым кулыкъу кьыщратащ, абы 1607 гъэ щІондэ щыІащ, нужьКІэ Галич дзэпщ кулыкъу щызэрихьащ. 1615 гъэм дунейм ехьжащ.

Петр и гъуэгум ириКІуащ абы и кьуэри - Ахаматшуков-Черкасский Василий. 1614 гъэм ар Воронеж и дзэпщщ, 1615 гъэм Мэзкуу дзэпщ кулыкъу щызэрихьащ, а гъэ дыдэм щыщхьІу маэзм и 20-м Псков ягъэкІуащ, «шведхэмрэ нэмыцхэмрэ гъунапкъэр ящихьумэн папщІэ», нэхъ нужьыІэкІэ Сыбырым и дзэпщ хьуащ.

1617 гъэм Черкасскхэх Василий Петр и кьуэмрэ Мамсырыкъуэ и кьуэ Дмитрийрэ Волокэ ягъэкІуащ, «Литвам и щІыхуэхэм ятемыплъэкъыІын щхьэкІэ». Урыс тахьтэм кьыщІэбэн полякхэм я дзэм 1618 гъэм къэрал гъунапкъэр кьызэпаупІри, Дорогобужэр Вязьмэрэ яубыдащ, Мэзкэсэ къэзащ. Полякхэм пащтыхьэ урысыдзэм пашэ хуащІащ Черкасскхэх Дмитрийрэ Василийрэ. ЗэрыпхъуакІуэхэр зэтрагъэувыІэн яхуэзфІэкІащ адыгэпщ хахуэхэр зи пашэ урысыдзэм. А зауэм Черкасский Дмитрий уЭгъэз щыхьэуауэ щытащ.

1622 - 1623 гъэхэм Мэзкуу щыпсэу Литвамрэ епсэлъа урыс лІыкІуэхэм я пашэу щытар Черкасский Василийщ. Абы щыгъуэ зэгурыІуауэ щытащ «мамыру зэдэпсэуну, я жагъуэ зэрымыщІыну».

1624 гъэм мазаем щыщІэдзауэ Черкасский Василий Псков дзэпщ кулыкъу щызэрихьащ, нужьКІэ ар дзэпщ щыхьащ Вязьмэ, Дивиск областэм, Архангельск. 1635 гъэм щыщхьІу мазэм и 6-м Черкасский Василий Бояр Думэм хагъэхьащ, пащтыхьым гъунэгъу дыдэ хуэхьуащ.

1642 - 1643 гъэхэм Черкасский Василий Псков и дзэпщщ. Бухъэрамрэ Шэрджэсымрэ я лъкІуэхэм пащтыхьым щепсалъэм щыІэу (1644) Черкасскэр ириХьІащ, щІэ нэхъ зыхуащІ дзэпщхэм, дипломатхэм ящыщти.

Черкасский Василий 1652 гъэм дунейм ехьжащ. Бын иІакъым.

ДЗЭМЫХЬ Кьасболэт,
тхыдэ щІэныгъэхэм я доктор, Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым и профессор.

Бэч и кьуэ Долэтджэрий

●ЩІэныгъэмрэ псалъэмрэ

Мэзкуу Кремлымрэ Звенигород кьалэм ущыкІуэхэ, «Пащтыхь гъуэгум» ущрохьэлІэ Юдино кьуажэм - ар зэрэ Бекович-Черкасский Александр (Бэч и кьуэ Долэтджэрийщ). ЩІэрыІуэщ Марфинэ рощэ, Марфинэ жьлагъуэзэри - ахэри зи Іэмыщіэ ильар зи гугъу тщІы пщы унагъуэрщ.

ГъэщІэгъуэнщ Бекович-Черкасскэм и Іуэхуэ кьыдэрыщІидзар. Тыркуэм щІалэ дыдэу яІэрыхьэри, ар Азакъ быдапІэм анэмэт пэлъытэу щаІыгъащ. Азакъ (Азов) быдапІэр 1696 гъэм урысыдзэм кьаубыдащ, адыгэпщ щІалэри хуит кьащІыжьащ. Щалэм фэуэ тетт щыху кьызэрыхьэкІыпІэр: урысыбзэр щІэх дыдэ зригъэщІащ, еджащ, и ныбжьым хуэфэ-щэн щІэныгъэ зригъэгъуэтащ.

Мыри гъэщІэгъуэнщ: Ганнибал Ибрэхьимрэ Долэтджэрийрэ кьызэхэхуащ, тІури пащтыхь Петр игъэсащ, чыристан диным изыгъэхьри аращ. Чыристан диныр кьиштА нэужь, адыгэпщ щІалэм Бекович-Черкасский Александр Петр и кьуэ кьыфІащащ, Ганнибал Абрэм Петр и кьуэ (абы и щІэбло гъэм ящыщщ урыс усакІуэшхуэ Пушкин Александр).

Петр Езанэм Бекович-Черкасскэр Голландиеми игъэкІуащ - хым зэрыщыщэкІуэ, кхъухь зэращІ Іэмалхэм я ригъэджэн папщІэ. Амстердам дзе музейхэм ноби щахьумэ абы щыхьэт техьуэ хьэпшып эмылІэужьыгъуэхэр. Голландием щиІа кхъухькІэ Бекович-Черкасскэр Кронштадт кьэкІуэжауэ щытащ.

Бекович-Черкасский Александр Преображенскэ полк щІэрыІуэм и капитан щІэр кьаІэпІащ. Пащтыхьым, ар пэльытат генерал-лейтенант щІэм. Петр и зэманым апхуэдэщІэ зыкІащ хабзэр щІыхь пЪэрэзхьэ дыдэрэщ. Апхуэдэщ Бекович-Черкасскэр. Ар щІэх дыдэ хьуащ дзэпщ, кьэхутакІэщ, зекІуэлІ, щІэныгъэлІ щІэрыІуэ. ИгъэУ нэмысауэ дунейм емыкьожатэм, Бекович-Черкасскэр Урысейр зыгъэзбжьыфІэ лЪыщхьэм ящыщ хьуну зэрыщытам шэч пЪэпкъ хэпытащ.

Тхыдэ щхьэхуэ хэфащщ Бекович-Черкасскэр кьыдыхэкІа лЪэпкъым. Шэджэм ЕтІуанэ кьуажэм ящыщІэхэр зэрыщІидзар. ТыркуэМ щІалэ дыдэу яІэрыхьэри, ар Азакъ быдапІэм анэмэт пЪэльытэу щаІыгъащ. Азакъ (Азов) быдапІэр 1696 гъэм урысыдзэм кьаубыдащ, адыгэпщ щІалэри хуит кьащІыжьащ. Щалэм фэуэ тетт щыху кьызэрыхьэкІыпІэр: урысыбзэр щІэх дыдэ зригъэщІащ, еджащ, и ныбжьым хуэфэ-щэн щІэныгъэ зригъэгъуэтащ. Ар щІэх дыдэ хьуащ Александр яфІащащ Марфэ: нэхъыжьыр полковник, нэхъыщІэр бригадир (генералым пэльытащ) хъуащ. Бекович-Черкасскэхэр лЪэпкъым щхьатехьукІа щІэблэм ящыщщ граф Дмитриев-Мамонов А.М., абы и кьуэ декабрист граф Дмитриев-Мамонов М.А., симбирск губернатор Бекович-Черкасский П.Д., урыс-япон зауэми ЙпэдунейпсО зауэми лЫгъэ щызэзыхьа, Кьэбэрдей щу дивизэм и Іэтащхьэ, 1919 гъэм Кьэбэрдейм и унафэщу щыта Бекович-Черкасский Ф.Н. сымэ, нэгъэщІ лы цЫрыІуэ куэди.

Пащтыхь Петр и унафэкІэ Хивэм кІуэу ЕтІуанэ зауэ щІэтым Іуэху щхьэпэ куэд илэжьащ Бекович-Черкасскэм: Хьэзэр тенджьым и Іуфэр кьихутащ, абы и кьартэ зэхилъхьащ, хы Іуфэм быдапІэхэр ІуищІыхьащ (Краснодоск кьалэм и лъабжьэр зыгъэтІылъари аращ). Хивэм щыпЪэлэгъэм зауэлІ минитІщ Черкасскэм щыгъужьар - адрейхэр хы Іуфэм ІуищІыхьа быдапІэхэм кьыдиНащ. Александр и дзэпІекъуэгъут майор Франкенбергрэ поручик Кожинымрэ.

Кожинымрэ Бекович-Черкасскэм экспедицэм и Іэтащхьэм зэрар зэрыкъуэхьмкІэ: ефыгъуэртІ, пщы тІритхьэуэрэ бзэгу кІэлъыІэрихьэрт, хьыбар мыфэмыщхэр зэфІэгуитІыкІырт. Черкасскэм и зауэлІ мминитІым хивэ хъаным, Ширгъазий, и дзэ, мин 24-рэ хьур, зыбжанэрэ кьебгъэрыкІуащ, ауэ кьыпхъыщакьым. Нужьым, урысхэм зэрапэмыльэщынур кьыгурыІуэри, хъаныр Черкасскэм кьебзэджэкІащ...

И щхьэгъусэм дэкІуэтэу кьыщІигъэзэжьым, Марфэ Борис и пхъур Индыл хэкІуэдащ. Псым итхьэлащ Черкасскэм и пхъуитІи. И кьунтІыр псэууэ кьэнащ. Апхуэдэ хьыбар гуауэр зэхебгъэхьхунутэкъым капитаным, ауэ Кожиным ар хуэбзыщІакъым, Черкасскэм деж нигъэсащ, уеблэмэ и кьунтІри псым итхьэлауэ жриІащ. Пушкин Александр зэритхымкІэ, апхуэдэ хьыбар гуузыр Черкасскэм и гум ежьІащ. Абы кьыхэкІагъэнкІэ мэхъу Ширгъазий ар кьызригъэпщІэфар: и дзэр жьлагъуэ-жьлагъуэкІэ зэбгрыригъэшри, хутыкьуапІэ иригъэ хуащ...

Черкасскэхэ я тхьцэм сыдихьэха нэужь, абыхэм я хэкум, Кьэбэрдей-Балъкъэрым, сыкъэмыкІуэн слъэкІащ. Пэпкъ цІэрыІуэм и хьыбар щысІуэтащ, абы теуха тхыльэ стхьн мурад зэрызІэри щыжьісІащ университетым, гуманитар институтым, мэкъумэш академием, Налшык, Мак, Прохладнэ, Шэджэм кьалэ хэм дзт школхэм - дзэн гуапэу кьыщысІуащІащ Кьэбэрдей-Балъкъэрым и щыхуэр, араш Черкасскэхэ я хэкум теухуа тхьльэт стхьн мурад щІэсщІар.

Кьэбэрдей-Балъкъэрым мы гъэм игъэпэпІэнущ Урысеймрэ зэрыхьхьэрэ илъэс 450-рэ зэрыриКъуэр махуэр. Ар махуэшхуэщ. Тхьлъ гъэщІэгъуэнхэр кьыдэжьи хуейщ а махуэм и щыхькІэ, абы трагъэхуэн хуейщ фильмхэр, выставкэ хэр.

Налшык сикьижа нэужь, дгъэзэпІэн хуейуэ кьыгупщыт махэушхуэм теухуауэ сэ телевизоркІэ сыкьэпсэпІащ. Ар дыдэм сыщытепсэльыхьынущ ЩІэныгъэхэмкІэ Урысей Академиемэ.

Москва зы уэрам щыІэщ Темрыкъуэ и кьуэ Мамсырыкъуэ и цІэр зэрихьэу - абы щыгъэувыпІхьэт дзеПлъ гуэр. Налшык дзэщІыхььэм хуейщ Черкасскэхэ я пашэм хуэфащэ фэепльэ екІу - апхуэдэ гулъытэ щІахуэпщІын фІыщІэ щаІащ абы Кьэбэрдейми Урысеймэ я пащхьэм.

Сэ сызэрепльымкІэ, мадзэр кьыхагъэщІащ.

Урысыдзэм хэтащ Тэрч кьалэ дзе кьэбэрдей дзэпщым и шухэри. Нэгумэ Шорэ зэритхымкІэ, Астрэхъан деж кьыщыхагъэпІа бийм я щхьэр къэщІахьэри, Азакъкъ ІэкъуэнэтІыжащ. Абыхъм я лъэужьыр кьахуурэ, тхыдэр щыхьэт зэрытехьуэмкІэ, къэбэрдей щухэм тыркухэмрэ кърым хъаным и дзэмрэ зэтрауплъэщащ, шы, Іэщэ фІаубыдащ, бийм щыщ куэд гъэр ящІащ. Абы щыгъуэщ, етх Нэгумэ Шорэ, «Сотей зэхудипІалъэщ» псалъэжьыр къыщежьащ (Тэнрэ Псыжьрэ яку дагъ губгъуэм адыгэхэр Сотейкіэ еджэу щытащ. Псалъэжьыр кьыззэрыбгурыІуэтауащ: Урысеймрэ Къэбэрдеймрэ ди ужь фыкъихьэмэ, дяпэкІи аращ кьыфщыщІынур).

КЪАРТУЛ Хьисэ.

Долэтджэрий. *Сурэтыр* **Мэлбахъуэ Мадинэ** *ищІащ.*

хуэшхуэм зыщыкъуэдгъэхьэзыр зэманым ди тхыдэм и гугъу нэхъыбэрэ тщІыпхуэ ещІ, ЩІэблэм ящІэн хуейщ Къэбэрдейм тхыдэ кьулей зэриІэр, абы лЫ Іуф къэзэрыщІалъхьар. Налшык сигу ирихьащ, кьалэ щІэращІэщ ар. Республикэм и кьалащхьэр нэхъри ягъэбжьыфІэнщ Къэзанокъуэ Жабагьы, Пагуумэ Шорэ, Кьыщокъуэ Алим сымэ я фэеплъэм.

Республикэм и архивхэм щызэхэхьэхэсыр хуэяІэ федерал, хамэ къэрал архивхэм кьыщыІэзэтенауэ щахьумэ документ гъэщІэгъуэнхэр - сэри абыкІэ схуэзэфІэкІыр зезэкьыпу фыкьызэогъэгугъэ.

НэгъэщІ Іуэхуфі куэди блэжьыбынущ, псалъэм папщІэ, Налшык паркыр нэхъри щІэращІэ, дахэ хъун папщІэ. Щхьэ фІэпщыжьмыхуэрэ Налшык паркым и цІэр - Хьэтлохъущокъуэ хадэ? Черкасский Ф.Н. уэсэт ищІауэ щытащ и хэкум щыщІалъхьэжьну (абы и хьэдэр щІэльщ Париж дзт Сен-Женевьев де Буа кхъэм). Пэжщ, абы куэд пыщІащ, уеблэмэ ар кьыбыл зымыщыІни щыщІэнкІэ Іуфэм, итІани зыщыбгъэгъупщэ хъунукъым ар зэрыщыщІ зыуэ зэрыщыІыр.

Илъэс 450-рэ хьуауэ Урысей кьэралыгъуэм хэтщ Кьэбэрдей-Балъкъэрыр, абы щыщеужь, щоофІакІуэ, ныбжьэгъуэгъэ гупагъэрэщ фи хэкум иц лъэпкъхэм ядэпІалъгъур - ар нэрыльагъущ фи лъахэм кьихьэ дэтхэнэ дежкІи.

БЛЮМИН Георгий,
МГУм культурологиемкІэ и кафедрэм и унафэщІ.
Москва къалэ.

●Дзэпщ цІэрыІуэхэр

Къанокъуэмрэ Къанщауэкъуэмрэ

Никон летописыр щыхьэт зэрытехьуэмкІэ, 1552 гъэм щэкІуэгъуэ мазэм Мэзкуу кІуауэ щытащ бесльэнеищ Мэщыкъуэ, абазэщІ Елбэзыкъуэ Пуэн, щыщ Тэнэщыкъуэ сымэ, «зиусхьэн пщыпхуэм щхьэнэ хуащІын, ар кьащхьэщыжьын, кърым хъаным щыхьэмэн папщІэ ельэІуну».

ЛІыкІуэхэм я пашэр беслъэнеищ Къанокъуэ Мэщыкъуэт. Шэрджэс лІыкІуэхэр Мэзкуу щыІащ 1553 гъэм и щыщыкъуэ мазэ пщІондэ. Аэхэр урысхэм ящІэхуэхьуэ, пащтыхьым Иван ЕлдІанэм и лекъуэхэм хуэщІ, кърым хъаныр Шэрджэсым кьызэрытеуар щыІэхахьм, я хэкум кьагъэзэжащ, «пащтыхьым хуэнэжьыкІэ псалъэ иратри».

ИлЪЭСИТІ дэкІри, 1555 гъэм, щыхуи 150-рэ хьу лыкІуэ гуп Мэзкуу кІауат аргуэру. ЛІыкІуэхэм пашэ яхуэхьуащ жанеиищ Сибокъуэ, абы и кьуэр, и кьуэщІр, абазэщІ Езбэзлу Дударыкъуэ сымэ. Аэхэр Мэзкуу щІэкІуар урыс пащтыхьым и Іэмыщіэ зралъхьэн, ар зыдагъэІэпыкъун щхьэкІэт. ЛІыкІуэхэм пащтыхьым жраІащ «Шэрджэс хэкур Мэзкуу кьэралыгъуэм гуэр псэкІэ эзрегъадІэр». Абы щыхьэт техьауащ Шэрджэсым щыІа урыс лІыкІуэ Щепотьев Иван. Пащтыхьым аэхэ кьыгъэгугъащ кърым хъаным щихьэмэну, ар кьатеуэ хьумэ, адыгэхэм кьащхьэщыжьыну.

Урысейм кьулыкъу хуащІэн щхьэкІэ, 1557 гъэм мэкъуауэгъуэ мазэм Мэзкуу кІуащ пщы гуп, абыхэм «пащтыхьыр гуапэу кьаІуащІ, иригъэблагъэри унэ-лъапсэ кьаритащ». Зи гугъу тщІы пщы гупым яхэтащ бесльэнеищ Къанокъуэ Мэщыкъуэ.

Мэзкуу кулыкъу щищІэн щІидза нэужь, Къанокъуэ Мэщыкъуэ ИванкІэ кьеджэ хьуащ. Кьрымым щыІэ урыс лІыкІуэм Мэзкуу хьыбар кьригъэІащ хъаным и дзэм кьэралым кьытеуэн мурад зэриІэмкІэ. Апхуэдэ хьыбар щыгъэхихьм, пащтыхьым тэтэр хъаныкъуэ Тохьутэмышр Мэщыкъуэрэ Тулэ игъэкІуащ, тІуми унафэ яхуиІащ «дзэ пашэм яхэтыну».

1558 гъэм и бжьыхьэм Къанокъуэ Мэщыкъуэ, дзэм я пашэу, Псков ягъэкІуащ, Ливонием зауэ кьащыщхьэти. Адыгэ дзэпщыр абы щыгъуэ хуэзфІэкІащ Эстонием и зэхуэдитІыр Урысейм кьыгунгъэхьан.

1560 гъэм Къанокъуэ Мэщыкъуэрэ Кьанщауэкъуэ Сибокъуэрэ Шэрджэсым кьагъэкІуэжащ, кърым хъанэм езэуэн папщІэ, адыгэхэм кьызэщІаІэзэну. Шэрджэсхэмрэ урысхэмрэ я дзэхэм 1560 - 1561 гъэхэм Кьрымым удынышхуэ ирадыш яхуэфІэкІащ. Шэрджэсхэм я дзэм абы щыгъуэ я пашэу щытар Кьанокъуэ Мэщыкъуэрэ Кьанщауэкъуэ Сибокъуэрэщ.

Урыс летописхэм кьаэзрыхэщыкІэ, Кьанокъуэ Мэщыкъуэ дунейм щекІажар 1562 гъэрщ е нэхъ иПэІуэкІэщ.

Тхыдэм щыщІэрыІуэщ Кьанокъуэ Мэщыкъуэ и кьуэри. Мэзкуу кІуа нэужь, абы Петр цІэр кьыфІащащ. Мэщыкъуэ и кьуэр (Ах

Къакlуэм зы пщlыхьыр тlэуней, мэхъу къэбгъэщlам ещхьыркъабзэ

* * *

Шыпсыранэр бжьыхь джабэм щобжьыбжь,
зодзэкъэкl, жьыр кьыкъуэуэрэ къеlуэсэм.
Хъуреягъыр пагагъкlэ елыщlы,
ауэ нэжуц, гъуэн хьэзыщ абы и псэр.

Къэушэрыбу уи щlыфэр кънсынщ,
и сырагъырщ и лIыгъэр зыкъуэтыр.
Укъэщисми гъыжьыну хьэзырщ,
узыжьнущ нужькlэ нгу щхъуантIэр.

Дуней псом хэдэгъухьу зеущжу,
ЗЗЗэмызи тхытхжьу хоплъызэ.
Къыщнурэ къиуатэм и щхэу,
сыхьэзыр зыхэсщlэну къыслъысыр?

Лъынтхуэ налъэу хэпхъаран солъагъу,
щигъэпщкlуари кьыщlощ тхьэмпэ щlагъым...
Шыпсыранэм и гущlэм сиплъжу
абы сигу щlыхуэмыгъуэр къэсщlакъым.

* * *

Къепщlыжащ псэм щигъафlэ бзылъхугъэр,
дауэ ар зэрищlынур и фlэщ?
Къыщlыщlам Iэщlэкlыну и гугъэу
жэщым хохьэ. Игъуэткъым нэгъэущ.

Ауэ жэщым и благъэщ гъэпщlагъэр
дуненжьым темыту зыпищl.
Дэни нос, зы дурэш дэмызагъэу,
псэм къытещlэущ зэридзри ныбжь.

Къепщlыжащ псэм щигъафlэ бзылъхугъэр,
ар пльэгъууэ хэт хъун ущыгугъ?
Ауэ мащlэу иджыри мэгугъэ,
псалъэ Iэфlхэри гущlэм щиныгъщ.

Зоплъэкlыж, и нэм Iэджэ щIэзагъэу,
хьэ хьэулейр а зэшыгъуэм докъугъ.
Зыщlэр хэт, нэхъ Iенж хуэмызауэ,
гъащlэм хъунрэ мыхъунрэ щыгугъ...

* * *

Ныщхьэбэ псэр щыуэнущ тынну,
уIэгъэ пщlынри нэхъ тыншыжщ.
Гупсысэм и кIэр къэзгъуэтынщи –
щIэдзапIэр къыслъэмыгъуэтыжк.

Гупсысэм и кIэр щlым хохьэжыр,
пхъэ бжьыхьм щlыпщlэм и мэ щоу.
Блэпльыкlыу си псэм хамэщ хъэршыр,
сопсэу, сыщыIэу ямыщIэку.

Ныщхьэбэ гъуэжьыр хъуащ куэдыщэ,
ар Iуигъуэу хадэм къыщхьэщыгъщ.
Ар къыззрыкl уэнжакъыр дыщэщ,
уэгу гъащlэм хуеIэуи хэмыт.

Щым гъэщтэгъуафlэр итщ тхьэкIуэмэм,
кIий макъ зэхихмэ - илъэтынщ.
Хэтами псэр дунейм декIуну,
щIы кIапэр куэду кьеlытэж.

Зыщыгугъыпхъэхэм я гъуэсу
къыфlэщlрэ псэм щIагъафlэ,
Iуигъэ, псэр Iэнкунщ.
Гъым щыпIэжьажьэ зыгъэгуэр
зыхъуэгъэзар жьымыIэфын...

* * *

Жьыг гъэдакъэжьу зым щымыщыж,
ужогъуэрн, ужэ нэхъеи хамэщlым.
Удэ кIырым уи дунейр кьыхъэмыщыжж,
ун гъабжьым щыгъэбгIэкlрн зым имыщIэ.

Жьы щхьэгъэщlэжгур кьыкъуэуа нэужьщ
псом хуэмыдэжу кьыпхуэнар щыбатэр.
Кьудамэжр унIэжу къыпфlощlыж,
я тхъэмпхэр гуфlэжырэ зеlытатэу.

Абдеж зыхэпщlэр хэт и фIэщ пхуэщlын,
ун гъабжьым щlыр зэригъэхъейр ямыщIэ.
Зы щlэж нэхъ мыхъумри ноби къэбгъэщlынт –
упызыпущlам ухуоплъэ, дзыхь хуумыщlу...

* * *

Мыл гъырыджэр нэкlэ кьызоджэ,
снгъэджалэу дыхьэшхыжыну.
И гум итлъыр сщlэрыкъыну зэкlэ,
сытотлъадэ, сызэпрыкlыну.

Фlъэгъуа мылыр зэрыдыхьэшхыр,
кууэ нс нэжр игъэджэгуу?
Нэхъ щlы зыхъэщlауэ сщlэ жьхъым,
сыхуэзакъым псэм нэхъ хуэдэгуи.

Ар згъэзнэжащ сэ, сыздэщlылъым
удыныр екъэлIауэ си гум.
Абдеж псалъэмакъ кьызэщlылIэ
мыл щlагъым щызеуэ псы цlыкlум.

Кьызохъурджауэ и фIэщlынэу
хэти дзыхь зэрыхуэсщlым щхьэкlэ.
Зыкъуэгушхуэкl щиIэщ зыщlынIэ,
гъэр пэтрэ, ар кьыщlысщlыхьэкlэ.

Щlыlэм сыхэльынт игъащIэкlэ,
щхьэр си жагъуэу сыкъотэджжыжыр.
Мывэ щтар нIыгъыу дзапэкlэ
мыл гъурыджжр кьыскlэлъопльыжыр.

Лыгъэ сниэт сэ, сыщымыгъкlэ,
гущlэгъу кьыхсуэзыщlын солъыхъуэ.
ИтIани... мылым и фlыгъэкlэ
сыхэджэлжащ сабингъуэм.

* * *

Унхьыным хуэдэт уэщхыр,
и Iэплlэм ункIуэдэнт.
ИтIани Iукlуэтынт,
зигу кьыпщlыкlыжым ещхьу.

Къэсхжт, хъыринэ ещlэу,
джэгуэгъу унщlыну хуеит.
Хъыринэм ар къехужт,
зи щlыпэещlэм ещхьу.

И нэщхъыфlагъыр слъагъутп,
сэ уэшхым сехъуэпсэжт.
Езым зигъэгусэнт,
дыхьэшхмэ уафэгъуагъуэр.

Апхуэдэу хуэхьынт куэдрэ,
уэшх хьыжьэм зепхъуэтэж.
Араш – зыщlыпIэ деж
щеуэ сыт хуэдэ джэгуи.

Уэшхыщхуэм игъэхьаэр
делагъэу къыщохьуж.
Бгым цlыкlуу щхьэдохьж,
кIэлъыджэу уафэгъуагъуэр...

* * *

Дэпхэр гужьеlуэ жьэгум щоужьых,
мэхъур нэхъ кIащхъэ ди псалъэмакъыр.
Дытепсэлъыхьри гъащlэм нэху щыху,
щыщу зы налъэ тхуэуфбзыхуакъым.

Кьыдэтшеину псалъэ дощхъох,
мафlэри хуейкъым зэщlэнэжыну.
Зэрегъэзахуэу игу иIлъэр щхьэж,
ди псэр зэсхэм кьахуэнэжьынущ.

Жэщым щымывэр махуэм щыбзыщ,
гупсысэ гуэрхэр уэгум йохьэжыр.
Пшэм хэт жьыг закъуэм ахэр тесынщ,
я пкъым зэпхидзу и щlыIэр хьэршым.

Адэкlэ кIуэну къарум къымыхь,
къагъэззжьынутп – хэт зыхуэпIащlэр?
Дэпхэр гужьеlуэ жьэгум щоужьых,
нэщlащэ фIыцlэ кьыхощlыр яжьэм...

* * *

Фlыцlагъэр хужь щыхъуа а жэщыр
кьызэрыгуэжьу жьымыIэт.
Уэгу щlагъым уэс сэтейт кьыщlэщыр,
кIнауи мыви щымыIэжт.

Нэху щыуэ ар си нэгу щыщlэкlым,
зэшыгъуэ хужьым псэр зыщlеф.
Ар щlыIэт, мыхьэр кьызищlэкlыну,
и пльэгъуэ кьэс дуненм и щохут.

Арщхьэкlэ псори зыгъэкIуэщlым
и махуэм дыгъэр и Iэпэгъэт.
Хужьыгъэр зэуэ егъэткIужри,
зэшыгъэр псэхьэлъыгъэ мэхъу.

Иджы хужьыгъэщ схуримыкъур,
фIыцlагъэр си нэхэм щоэзш.
Жэщ кIуам кьэхъуар кьагурымыIуэу,
кIнауи мыви сахуоэжж...

* * *

Ирихьэкlыжу и щхэу
мазэ щхьэзакъуэр кьыщlокlыр.
Псэм и гъэпщкlупIэхэр нэху
мэхъурн - кьуаншагъэр кьыщlощlыр.

Хэпльэу псынэпсым ещхь щlым
си псэр губгъуэжьым йохьэжыр.
Пльызу жьыг закъуэхэр щытпц,
гъуэгу щlытехьар кьахуэщlэжкъым.

Адыкъан Руслан и усэщlэхэр

Мыхэр нэхъапэм слъэгъуащ,
си гур зэм хэхъуэу, зэм ныкъуэу.
Ноби сыхъуакъым нэгъуэщl,
си псэр иджыри зэпокъур.

Куэду зэкэльщ мы дунейр,
щlыIэр щымыIэм йохъуапсэ.
Къакlуэм зы пщlыхьыр тIэуней,
мэхъу къэбгъэщlам ещхьыркъабзэ...

* * *

Пщlэ лей кьыхуащlырт тхьэмыщкlагъэм,
Iэгу зэгуэхъари лIы нэщэнэт.
Абы есэм сыт и кьуанщагъэ,
и гъащlэм дежи сыт кьыщlынэр?

Ар ноби и Iэхэм йоплъыжьщ,
жьэупIэр Iэгум кьыщlитхьхъуэу.
И гущхьэм хьэлъэу тогъуэлъхьэжьр
и натIэм итым хущlымыгъур.

Псэуащ, кьыфlэщlу насып щыгум
псэхьэлэгъкlэ нэсыфыну.
Иджы, нхъуэжу и псэр, и гур,
кьекIуэкlым ар хьхьэжьыфыну?

Ещхьщ жьыз эпихум зэкэкIыпIэр,
лъэныкъуэ псомкIи псэм зэпхидзу.
Егъэш мо лIышхуэр, ещхьу чымпэм,
зэм щlым, зэм уафэм и нэр хуэзэу.

Щlылъщ гъащlэ нэхъуэр щихьа губгъуэр,
и Iэгум ещхьу зэгуэтхъауэ.
Щlымщ уафэр. Кьрепхъух нэIупхъуэр,
абы и плъэкlэр хуэмыхь хъуауэ...

* * *

Сыкъоушыр мис аргуэру жэщым,
гум кьеблауэ хъуар си нэгум щlэту.
Кьыщlыхъунт нэгъуэщlым пэшыр нэщlу,
ауэ сщlэжкъэ сэ пIанэпэм дэтыр.

Соплъэ сэ и щlыб си сабингъуэм,
гущlэгъу нэхум ныпхущlыкlыу гъагъуэ.
Мащlэу кьыдоуеи и дамэ гъурхэр,
ар хунт кьищlыкlыну хунэсакъым...

Дэтщ пIанэпэм сабингъуэр, зэшу,
зэжьэр нобэм къэс зы псалъэ закъэущ.
Зэуэззпсэу лIэри си адэшхуэр,
ар хунт кьищlыкlыну хунэсакъым...

* * *

Кьыппсокlухьри щыгъэзэтам гукъеуэ,
гуфlэгъуэ щыслъэгъуамкlэ согъэззж.
Арщхьэкlэ гум кьынам кьысIумыщlэж,
кьысIущlэм хуэдэ сымыщlэж щыIауэ.

Гуфlэгъуэ Iэджэ щыслъэгъуэ лъэныкъуэр
лъэкIащ зэманым хамэ кьыскхунщlын.
Гукъеуэ щызгъэжамкlэ згъэззжынщ
жьысIэнути, абыкlэ псэр схуэмыкIуэ.

Псэр зэкlэ ещхьщ щыпсэуэр зымыщlэжым,
арщхьэкlэ кьыхуэпIащlэр зыхищlащ.
Кьыщlыхужьынщи гуфlэу кьыпежьар,
плъагъунщ а тIур зэгъэсуэ зэрежьэжыр!..

* * *

Ныбжьэгъу жьыхуаIэр ныбжь уи гъусэу
зыдзырщ,
си гъащlэр нсыкIан ар кьэщlэхъу.
Иджы ныбжьэгъуу кьыщlэкIар си щхэущ,
дунейм щыслъхьмэ сфlэщlу ар собзыщlыр.

Езыми езмыгъащlэ си псэм тельыр.
Ар псоми хуэзгъэдауэ нобэм къэс
си нэгу кьыщlэзгъэжьэжмэ – напэр мэс,
щыуагъэ кьэскlэ дзузыжу си льыр.

Ныбжьэгъу жьыхуаIэр ныбжь уи гъусэу
зыдзырщ.
Иджы сыт жьызмыIами кIасэ мэхъу.
Абы, солъагъур, псорн кьыскхуегъэгъу.
Аракъэ нэхъ гугъуж си Iужур зыщlыр.

Уэрэдыпхъэхэр

1

СыкъокIуэжьыр сыщалъхуа пщlантIэжьым,
здесхьэжьам щlыщ кхуэ кьызыдзохьыж.
Си щхьэ тхъуар и пльапIэм кьыщlыхэщlым,
синэм и гур кьызэроГуэтыж.

Ди пщlантIэшхуэм щызэщи кхъуажьеижьым
сабингъуэм и мэр кьыкIэрех.
Псэ кьыскхэзыльхъар сэ кьыскхопIащlэ,
и льэр гукъыдэжым кьыкIэроху.

Псалъэ кьэскlэ гукъэкlыж кьыдэкIуэу
кьытпIыса пщlыхьэщхьэр екIуэкlынщ.
Сянэр зэрыбауэм сыщlэдэIуу
ди унэжьым нэжу сыкъыщlекlынщ.

2

Гъащlэр зы гупсысэм изгъэзагъэурэ
кьытхуэззщи ди унэм дыносыж.
Зыкъызымыгъащlэ псалъэ закъуэкIи,
ауэ унгуми куэд зэхуэхьсыж.

Ди щlалэгъуэр кIуащ кьеплъэкI имыIэурэ,
бынхэр балигъ хъурн екъэжащ.
Пасыпт уэзмытар уэстынуж мыслIэмэ,
иджы къэзгъащlэу кьыщlэкIынщ.

Гукъэкlыж хужам кьыгъэззэжьнукъым,
ноб зэхьныкъуэжри хэт ди щхэу.
Кьаныр быным тIэкlу дахуэпсэунырщи,
мис абыкlэ сыкъыумыгъэщlэхъу.

Псэущхьэхэр къаохъуэ

«Налшык зоопарк» муниципальнэ Iэхэущlапlэм и псэущхьэхэм кьащlэхъуащ зы махьшэ щырэ зы дыгъужь щырэ. Щырыр зей махьшэхэр ильэсищ и пэкlэ Астрахань кьалэм кьрашауэ щытащ. Мы дызытехьа гъатхэращ апэ щlэжьеир щагъэгъатар. Дыгъужь щырыр кьыщlэхьэхэр «Канадэ дыгъужь фlыщlэ» льэпкырщ. Зоопаркым и лэжьакlуэхэм зэрыжаIэмкlэ, щырхэр узынщэщ.

ЖАНХЬУЭТ Зураз.

Мэжджыхь Анзор.

Махуэшхуэм и саулыкъукIэ

Гъатхэпэм и 30 - мэлыжьыхьым и 1 махуэхэм Тырныауз къалэ дэт «Геолог» спорт комплексым щекIуэкIащ атлетикэ хьэпъэмкIэ урысейпсо турнир. Зэхьэзэхуэ къыгъэзэрагъэпэщащ балъкъэр лъэпкым Хэкум къыззрагъэзэрэ илъэс 50 зэрырикъум и саулыкъукIэ.

ЗэПЕУМ зэтащ Ингушым, Осетие Ищхьэрэ - Аланиеми, Къэбардей-Балъкъэрым, Ставрополь крайм я штангист нэхъ лъэрызехьэу 30-м нэблагъэ.

Апэ махуэм зи хьэпъагъыр килограмм 69-м нэсхэм я дежпашэ щыхъуащ Созаев Мурат, кг 85-м нэс зи хьэпъагъэм яхэта Саракаев Расули апэ увыпIэр иубыдащ. ЩIалитIри зыгъэхьэзыйыр спортым и мастер Макаев Мэджыдыбэ.

Атлетикэ хьэпъэ

Къардэнхэ Анзоррэ Рагнеттэрэ.

Зэхьэзэхуэхэм я секретару щытащ спортым и мастерхэу Къардэнхэ Анзорэ Рогнеттэрэ. Турнирыр иригъэкIуэкIащ дуней-нэпсо классым и судьяу Настуев Хьэжмурат.

Зэхьэзэхуэр къызэрагъэпэщащ КъБР-мрэ Iуащьэмахуэ районымрэ Спортымрэ физическэ культурэмкIэ я комитетхэм, КъБР-матлетикэ хьэпъэмкIэ и федерацэм.

ЖЫЛАСЭ Замир.
Сурэтхэр Толгуров Камал*трихащ.*

Адыгэ Iуэхуабжьу

● Зэпеуэ

"Сату щIын Iэнатlэмрэ коммерцэмрэ" факультетым и декан Къудей Руслан зэпеуэм щытекIуаIэм я гъусэу.

Нэхъыфlхэр ягъэлъапIэ

Иджыблагъэ Къэбардей-Балъкъэр къэрал мэкъумэщ академием и пэшышхуэм щекIуэкIащ гуфlэгъуэ пщыхь. Ар къызэрагъэпэщащ «Сату щIын Iэнатlэмрэ коммерцэмрэ» факультетым и егъэджаIуэхэмрэ студентхэмрэ. Факультетым щекIуэкIа зэпеуэм щытекIуаIэм я щlэ пщыхьым къыщрагъаущ.

ЗэIущlэм кърихьэлIащ КъБР-м щэнхабзэмрэ хъыбарегъащlэ Iэнатlэхэмкlэ и министрым и къуэдзэ **Джэрыджэ Арсен**, «Югория» страховой компаниемрэ и къудамэм и унафэщl **Жэпlу Зарубэч**, КъБКъМА-м и егъэджакIуэхэр, студентхэр.

Зэпеуэм и номинацхэм япкъ иткlэ, факультетым щригъэжьа щlыIэ щlэныгъэ-къэхутэныгъэ лэжьыгъэхэм папщlэ «Егъэджакlуэ нэхъыфl» цlэ льапIэр хуагъафэщащ сату щIын Iэнатlэмрэ хьэпшыпхэм, ерыскъыпхъэхэм я фIагъыр къэпщытэным щыхуэгъаджэ кафедрэм и доцент **Кlэнщlэлий Залинэ**.

Факультетым щекIуэкI сыт хуэдэ Iуэхуми жыджэру зэрыкъэтым папщlэ и цlэр фIыкlэ къраIуащ 5-нэ курсым и студент, пшыхьыр езыгъэкIуэкlа **Ибрий Рустам.** Факультетым и старостэ нэхъыфlу къэпщытакIуэхэм къапытащ 3-нэ курсым щIэс **Лакушевэ Дианэ**.

Зэхъэзэхуэм хэтахэр зэпеуэщ арэзы садэхъуакъым. Сэ си фIэщ мехъу иджыпсту къыдэкIуэтей щlэблэм уэзрамыгъэуIыгъынур, абыхэм куэдкlэ уащы-гуть зэрыхьынур. Си псалъэхэм я щlыхьэтщ фи факультетыр. Фэ нобэ къызэрэпэща гуфlэгъуэ пшыхьым хуэдэ илъэс куэд щlауэ академием и зы факультетми щекIуэкIакъым. Икъукlэ гъэщlэгъуэну фопсэу. Фи Iуэхур нэхъыфlыж хъумэ ди гуапэщ, - захуигъэзащ факультетым и студент-хэм Джэрыджэ Арсен икIи щlалэгъуалэм творческэ гъэсэныгъэ нэс зэрыбгъэдалъхьэм папщlэ Щlэнхабзэмрэ хъыбарегъащlэ Iэнатlэхэмкlэ министерствэм къыбгъэдэкIуу «Сату щIын Iэнатlэмрэ коммерцэмрэ» факультетым щIыхь тхылъ иритащ.

Адэкlэ папщlэ зэпеуэм щытекIуаIэр ягъэлъапIэн. Апхуэдэу, факультетым и гуп нэхъыфlхэхуащ "Сату щIын Iэнатlэмрэ хьэпшыпхэм, ерыскъыпхъэхэм я фIагъыр къэпщытэныгъэ» Iэщlагъэм хуеджа 1-нэ курсым и 2-нэ гупыр. Абыхэм я ныраторыр кафедрэм и унафэщl доцент Дэцырхъуей Владимир.

Факультетым щекIуэкI сыт хуэдэ Iуэхуми жыджэру зэрыкъэтым папщlэ и цlэр фIыкlэ къраIуащ 5-нэ курсым и студент, пшыхьыр езыгъэкIуэкlа **Ибрий Рустам.** Факультетым и старостэ нэхъыфlу къэпщытакIуэхэм къапытащ 3-нэ курсым щIэс **Лакушевэ Дианэ**.

Зэхъэзэхуэм я щlыIэ щlэныгъэ-къэхутэныгъэ лэжьыгъэхэм папщlэ «Къэбардей-Балъкъэр къэрал университетым иджыблагъэ щекIуэкIащ КъБР-м и Тхакlуэхэм я союзым и жьауэм щIэту дажьэ «Шыхулъагъуэ» литературэ хасэм къекIуалIэхэмрэ КъБКъУ-м адыгэбзэмкlэ и къудамэм щеджэгъэмрэ я зэIущlэ. Ар къызэрагъэпэщащ КъБКъУ-м и егъэджакIуэ, филологие щlэныгъэхэм я доктор, профессор Бакъ Зеро.

«ШЫХУЛЪАГЪУЭМ» и лэжьыгъэм студентхэр щыгъуаза ищlащ абы и унафощl Хьэх Сэфарбий. Пушкlэ и литературэ хасэм екIуалIэ усакIуэ ныбжьыщlэхэр тепсэлъыхьащ езыхэм я лэжьыгъэхэм, я усэхэмрэ рассказхэмрэ къеджащ, студентхэм я упщlэхэм жэуап иратащ. Апхуэдэу щыгъуазэ ящlащ адэкlэ къапэщылъ лажьыгъэхэм.

ЗэIущlэр гъэщlэгъуэну, щlэщыгъуэу екIуэкIащ.

КЪЭЗАНФатIимэ,
КъБКъУ-м и студент.

● ЗэIущlэ

"Шыхулъагъуэм" и щlэблэ

Къэбардей-Балъкъэр къэрал университетым иджыблагъэ щекIуэкIащ КъБР-м и Тхакlуэхэм я союзым и жьауэм щIэту дажьэ «Шыхулъагъуэ» литературэ хасэм къекIуалIэхэмрэ КъБКъУ-м адыгэбзэмкlэ и къудамэм щеджэгъэмрэ я зэIущlэ. Ар къызэрагъэпэщащ КъБКъУ-м и егъэджакIуэ, филологие щlэныгъэхэм я доктор, профессор Бакъ Зеро.

«ШЫХУЛЪАГЪУЭМ» и лэжьыгъэм студентхэр щыгъуаза ищlащ абы и унафощl Хьэх Сэфарбий. Пушкlэ и литературэ хасэм екIуалIэ усакIуэ ныбжьыщlэхэр тепсэлъыхьащ езыхэм я лэжьыгъэхэм, я усэхэмрэ рассказхэмрэ къеджащ, студентхэм я упщlэхэм жэуап иратащ. Апхуэдэу щыгъуазэ ящlащ адэкlэ къапэщылъ лажьыгъэхэм.

ЗэIущlэр гъэщlэгъуэну, щlэщыгъуэу екIуэкIащ.

КЪЭЗАНФатIимэ,
КъБКъУ-м и студент.

Я пIэр фIыкlэ ягъэIуу къэралым и щlыпIэ зыбжанэм я дзэ къулыкъур щрахъыкI ди льэныкъуэгъу Къудым. Абыхэм яшышу ленинкъулае Дыкъыпэ Заур. ЩIалэм къулыкъу щlэ-Сахалин.

ЗАУР кьуажэ щыкlэр, ныбжьыкlэ заочнуу КъБКъУ-м и тхылъ факультетым щIэныгъэ щlэныгъэ-къэхутэныгъэ лэжьыгъэу дзэ къулыкъур иретхьэкI. Абы и щlыхьэтщ иджыблагъэ щlалэм и адэ-анэ Борисрэ Людмилэрэ частым и командирым и къуэдзэм къыбгъэдэкIыу къаIэрыхьа тхыгъэр.

«Си гуапэу хьыбар фызогъащlэ фи щlалэм Хэкум и пщэ къыдилъхьа къалэныр нэсу зэрагъэзащlэр. Илъэсым щlигъуэу ди деж щыIэщи, а зэманым кьриубыдэу бэшэчагъ, хьэл-щэн дахэ зыхэлъ, щlыху хэтыкlэ зыщlэ сэлэт нэ-су зыкъыгъэльэгъуащ, - итщ письмом. - ФIы дыдэу дэ техникэм щыгъуазэ зищlащ, уставым къигъэкlыжьу мардэхэр ещlэ икIи сыт хуэдэ щыгъуэ-ми щыуагъэшIэу къыщегъэсэбэпыф. ЩIалэр еджэнми хъарзынэу полъэщ. А псом я фIыгъэкIэ сэлэтым пщlэ къыхуащl командирхэмрэ.

Пщlэ зыхуэтщIхэу Борисрэ Людмилэрэ! Берычэт бесын вжызоIэ хьэл-щэн дахэ зыхэлъ, Хэкум и хьумакIуэ нэс зэрыгъэсам папщlэ. Фи щlалэмкlэ фыгуфхэ хъунущ!»

МЭЗКУУ Къан.

● Ди щlалэхэм дзэм къулыкъу щащlэ

Хэкум и хьумакIуэ нэс

Я щlэр фIыкlэ ягъэIуу къэралым и щlыпIэ зыбжанэм я дзэ къулыкъур щрахъыкI ди льэныкъуэгъу Къудым. Абыхэм яшышу ленинкъулае Дыкъыпэ Заур. ЩIалэм къулыкъу щlэ-Сахалин.

ЗАУР кьуажэ щыкlэр, ныбжьыкlэ заочнуу КъБКъУ-м и тхылъ факультетым щIэныгъэ щlэныгъэ-къэхутэныгъэ лэжьыгъэу дзэ къулыкъур иретхьэкI. Абы и щlыхьэтщ иджыблагъэ щlалэм и адэ-анэ Борисрэ Людмилэрэ частым и командирым и къуэдзэм къыбгъэдэкIыу къаIэрыхьа тхыгъэр.

«Си гуапэу хьыбар фызогъащlэ фи щlалэм Хэкум и пщэ къыдилъхьа къалэныр нэсу зэрагъэзащlэр. Илъэсым щlигъуэу ди деж щыIэщи, а зэманым кьриубыдэу бэшэчагъ, хьэл-щэн дахэ зыхэлъ, щlыху хэтыкlэ зыщlэ сэлэт нэ-су зыкъыгъэльэгъуащ, - итщ письмом. - ФIы дыдэу дэ техникэм щыгъуазэ зищlащ, уставым къигъэкlыжьу мардэхэр ещlэ икIи сыт хуэдэ щыгъуэ-ми щыуагъэшIэу къыщегъэсэбэпыф. ЩIалэр еджэнми хъарзынэу полъэщ. А псом я фIыгъэкIэ сэлэтым пщlэ къыхуащl командирхэмрэ.

Пщlэ зыхуэтщIхэу Борисрэ Людмилэрэ! Берычэт бесын вжызоIэ хьэл-щэн дахэ зыхэлъ, Хэкум и хьумакIуэ нэс зэрыгъэсам папщlэ. Фи щlалэмкlэ фыгуфхэ хъунущ!»

МЭЗКУУ Къан.

"Хьауэ" жьпIафу зегъасэ!

● Абы дегъэпIейтей

Ди жагъуэ зэрыхьунщи, наркотикым дихьэхахэм ящыщу процентитхуу а щlым пэлъэщу, тэмэму псэн щIэзэзэжыр. КъБКъУ-м и студентхэм щахуэзэм апхуэдэ бжьыгъэ кьыгъэльэгъуащ КъБР-м и НаркоIуэхущlапIэм и лэжьакIуэ нэхъыжь Давыдовэ Ириндж.

А ЗЭIУЩlЭМ Iуэхугъуэ куэдым щытепсэлъыхьащ. Республикэ наркологие диспансерым и доктуар-наркологэ нэхъыжьэ Пащlэ Артур кьыщэрыхьэщамкIэ, наркотик зэрыхьэлIэхэм я ныжьыбгу илъэс кьэс нэхъ щlалэ мэхъу икIи ульэщlэмыхьэу мэбагъуэ.

Наркоманием цIыхуэхэр лъэпкъыкIэ, социальнэ щытыкIэкIэ зэхэдзкъым, ап псоми ялъэIэс.

Наркотикым дихьэха цIыхур мыпсэуж пэлъытэщ - ауэ дунейм тет къудейщ. Апхуэдэхэм цIыхухэм я щlыб кьыхуагъаззэ, уеблэмэ, Iыхьлы-благъэхэри кьыхуеижкъым. Абыхэм я щхьэм илыар зы гупсысэщ: дэнэ кьитхыну афиян? Наркотикым дихьэхахэм, я мурадыр зрагъэхъулIэн папщlэ, сытри яхуэщlэнущ: дыгъэнущ, хьунщlэнущ, уеблэмэ, цIыхуи яхуэ-укIынущ. Статистикэм кьызэригъэльагъэмкlэ, унагъуэ хьунщlагъэхэм я процент 90-р афияным дихьэхахэраш зылэжьыр.

КБР-м Уэзынщагъэр хьумэнымкlэ министерствэм и лэжьакIуэ, сабий докутыр Хьэкъун Мариндж зэрыжькIамкIэ, лъэпкъ хабзэхэмрэ динымрэ я Iуэхум фIы и льэныкъуэкIэ зегъэхъуэжьыным хэльхьэныгъэшхуэ хуащlыкlынущ.

ЕджапIэхэм ятеухуауэ жьыпIэмэ, фIы дыдэ хъунут абыхэм я программэм наркотикхэм зэрызащlыхьуманпхъэм хуэзышуий пекIэжьэр хагъэхьамэ, «хьауэ» жьэIэфу ныбжьыщlхэр ягъэсэну. Ар щхьэкlэ щlэныгъэ зэхэлIэм сабийхэм афиянныр зэ зрахьэлIа нэужь, адэкlэ абы зэщlеубыдэ.

Куэдым кьызэрэльытэмкlэ, наркотикым дихьэхахэр сымаджэхэм яхьуфкlэ хъунукъым. Ахэр акьылкlэ кьарууншэ цIыхуэрщ, етыхьэм я гущlэр якьутауэ, иджы нэгъуэщlэрэ я гъэгуф трашэну х эгу.

УФ-м КъБР-м щиIэ УФСКН-м мыпхуэдэ зэIущlэхэр еджапIэ псоми щригъэкIуэкIыну и мурадщ.

АНИМОКЪУЭ ФатIимэ.

Редактор нэхъыщхьэ ХЬЭФIЫЦIЭ Мухьэмэд

РЕДАКЦЭМ И КОЛЛЕГИЕМ ХЭТХЭР
ЖьэкIэмыхьу Маринэ (редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэ), Ширдий Маринэ (редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэ), Гъурыжь Мадинэ (жэуап зыхь секретарь), Гъуэщlо Зариф, ЖылаСэ Маритэ, Ныбжьэ Таисэ, Уэрдокъуэ Жансурэт, Шал Мухьэмэд.

ДИ ЭХЭЩlАПIЭР
360030, Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэ, Налшык къалэ, Лениным и щlэкIэ щlыIэ уэрам, 5, ебгъуанэ - ещlанэ къатхэр.

ТЕЛЕФОНХЭР: редактор нэхъыщхьэм, секретарым - 42-56-19; редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэхэм - 47-31-54, 47-33-23; жэуап зыхь секретарым - 42-22-82; секретариатым - 42-22-66.

КЪУДАМЭХЭМ: политикэмкlэ, жылагъэмрэ лъэпкъ Iуэхухэмкlэ - 42-22-86; къуажэ гъащlэмрэ экономикэмкlэ - 47-22-63, 42-57-59; щэнхабзэмкlэ - 42-75-36; обозревателхэм - 42-22-89; хабзэхъуэмэ Iуэхущlапlэхэм ядлжьэныкъкlэ - 42-60-53; хъыбарыщlэхэмкlэ, спортымрэ пресмохэмкlэ - 42-22-88; егъэджэныгъэмрэ щlэныгъэмкlэ - 42-63-64, 47-32-15; зэдзэкlакIуэхэм - 42-21-88; корректорхэм - 42-60-27; бухгалтерием - 47-31-69; ЭВМ-м и операторхэм - 42-22-84; компьютер Iуэхущlапlэм - 42-26-41; сурэттехым - 42-75-78.

Теддзэ тхыгъэхэм кьыщlыхьа бжьыгъэхэм, кьыщlэIуа Iуэхугъуэхэм я пэжагъымкlэ аэр зытхахэм нэсу жэуап яхь. Авторхэмрэ редакцэмрэ я Iуэху епльыкlэр зэтехуэ зэныту щытыкlым.

Газетыр Iэ тезыдзахэм яхуэхьынщ и пщэ дэльщ КъБР-м федеральнэ пошт зэпыщlныгъэхэмкlэ и управленэм. Тел.: 42-06-51, 42-19-59.

Газетыр щрыкlэжьэ къБР-м и "Роспечать" АО-м.

Газетыр 1989 гъэм дыгъэгъазэм и 16-м №Н-0065-м щlэту ятхащ.

Зы илъэсым газетыр 250-рэ кьыдокI.

КъБР-м Щихабзэмрэ хъыбарегъащlэ Iэнатlэхэмкlэ и министерствэм 1905 гъэм щыIа Революцэм и цIэр зезыхьэ и полиграфкомбинат, Налшык къ., Лениным и щlэкIэ щыIэ уэрам, 33, телефоныр 42-35-75.

Мы къыдэкIыгъуэм елэжьахэщ: жэуап зыхь секретарым и къуэдзэ Къаншокъуэ Эллэ, редакторхэу ЖылаСэ Маритэ, Тэнащ Анатолэ, корректорхэу Афэ Тамарэ, Дышъкl Соня, Щlоджэн Инэ, Табыш Динарэ. *Компьютерхэм я зэхэтыкlэ щыгъуэ:* Щомахуэ Марианнэ, Щакlуэ Мадинэ, *сурэтыщlэ* Биц Жанэ.

Номерыр "Адыгэ псалъэм" и компьютер Iэнатlэм щагъэхьэзыраш.

Газетым Iэ тедзэн хуейщ сыхьэт 20.00-м. Щытраддаж сыхьэт 21.30-рш.

Индексыр 51531 ● Тираж 10.289 ● Заказ №1048